

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №2 (66)
(люты)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё лютага.....	c. 2
«ПАЭЗІЯ»: «Слой зябкіх вырай» — новыя вершы	
Рыгора БАРАДУЛІНА	c. 3
«ЮБІЛЕЙ»: да 75-годдзя Міхася СТРАЛЬЦОВА	c. 4
«ПРОЗА»: навэла Юры НЕСЦЯРЭНКІ	c. 5
«ПАЭЗІЯ»: «Дабравест» Людмілы ПАУЛІКАВА	c. 6
«АРХІЎ»: невядомае апавяданне Васіля БЫКАВА «Жалезны камандзір»	c. 7-9
«ПАЭЗІЯ»: «Барочны хадані» Алены ІГНАЦIOКі вершаваная нізка	
Анатоля ТРАФІМЧЫКА	c. 10
«ФОРУМ»: пра помнікі, творы і тэксты	c. 11
«ПЕРАКЛАД»: вершы чарнагорскага паэта Андрыва РАДУЛАВІЧА ..c. 12	
«ЭС»: прызнанні Валянціны ОСІПАВАЙ і Сяргея КАЛЕНДЫ.....	c. 13
«КРЫТЫКА»: водгукі Аляксея ФЛАТАВА і Таццяны БАРАДУЛІ ... c. 14	
«КРЫТЫКА»: пра паэму Уладзіміра НЯКЛЯЕВА і прозу	
Аль СЯМЁНАВАЙ	c. 15
«СВЕТ»: агляд літаратурных падзеяў замежжа	c. 16

▶ КНІГІ

ШТО ПЕРАШКАДЖАЕ ЧЫТАЧУ?

Мінула ўжо два месяцы афіцыйна абвешчанага ў Беларусі Года кнігі. Што зроблена, што запланавана зрабіць, каб выправіць ледзь не катастрофічную ситуацыю з беларускай кнігай (менавіта беларускай, а не расійскамоўнай ці якой іншай)?

У папярэднім нумары «Літаратурнай Беларусі» былі апублікаваныя вынікі апытаўніцтва, праведзеных на замове Саюза беларускіх пісьменнікаў. Нагадаем: каля половы беларусаў не чытаюць літаратуру або чытаюць вельмі рэдка, беларускім кнігамі не цікавяцца 62 % апытаўных.

А як на гэтым фоне выглядаюць чытачы і кнігі большых краін, напрыклад, Расіі і ЗША?

За 9 месяцаў 2011 года, паводле звестак Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі, айчынныя выдавецтвы выпустілі 8090 найменняў кніг агульным накладам 31,5 тысячи асобнікаў. У параўнанні з 2010 годам колькасць найменняў кніг павялічылася на 0,4%, затое наклад паменшыўся на 17,2%.

Для параўнання: ва Украіне колькасць найменняў кніжнай прадукцыі ў 2011 годзе зменшылася на 4,5%, а наклад вырас на 8%; у Расіі колькасць найменняў павялічылася на 4,1%, агульны наклад зменшыўся на 3,5%

Вынікі мінулага года на рынаку кніг Расіі і ЗША аказаліся таксама несуцішальными. Як паведаміў сайт www.gazeta.ru, расійскія кніжныя бізнес цяпер знаходзіцца ў стаНЕ, блізкім да панікі. «Пад дыктафон, натуральна, нікто нічога не скажа, але ў асабістых гутарках, якое выдавецтва ні вазьмі, усе хапаюцца за галаву і пра перспектывы выказваюцца малацэнзурна, — зазначае ў аналітычным артыкуле Вадзім Несцераў. — Поўнае ўражанне, што расійскія кніжныя рынак абваліцца, пахаваўшы пад сабой усіх, не ў гэтым, дык у наступным годзе».

Пасля навагодняга адпачынку Расійская кніжная палата падвяла мінулагоднія вынікі. Паводле яе падлікаў, у 2011 годзе агульны наклад выдавецтваў у Расіі кніг скараціўся на 6,3%. Надрукаваць мала — трэба яшчэ і прадаць. А вось з гэтым зусім дранна: у другія палове 2011 года продаж рэзка зменшыўся, прычым прыктычна па ўсіх пази-

циях (трымаецца пакуль толькі дзіцячая літаратура).

У адных выдавецтвах ідуць скарачэнні, у іншых «падразаюць» зарплаты супрацоўнікам. Ганарары ўпалі настолькі, што пісьменнікі, якія гадамі карміліся з літаратурнай нівай, усё часцей задумваюцца пра пошук сталай працы, пажаданія ў офісе. І шкадуюць у сваіх ЖЖ, што сапсовалі сабе працоўную кніжку творчымі пошукамі. «Галоўная праблема — адсутнасць звычайнага рэзюмэ, бо калі напісаць, што з 2003 года працаў пісьменнікам, гэта выкліча ў патэнцыйнага працаўніццаў толькі ўсмешку. Так што пакуль — поўная ніявызначанасць і падазрэнне, што нейкі час будзе даволі херова», — піша ў сваім «Жывым журнале» пісьменнік Дзмітрый Казакоў.

«Што ж такога страшнага здарылася, чаму рынак пачаў сышыцца?» — пытается сайт gazeta.ru. І дае свой адказ: «Агульнаўдома: папяровая кнігі гінуть пад націскам тэхнічнага прагрэсу, жалезны конь ідзе на змену сялянскаму коніку. Прастей какучы — самыя актыўныя і грашовыя спажыўцы папяровых

кніг усё часцей абзаводзяцца рыдарамі і плаништнікамі, пасля чаго губляюць усякую цікавасць да паперы. Дадзеныя за ўесь 2011 год яшчэ ніяма, але ў першым паўгоддзі рынок рыдараў у Расіі даў амаль трохразовы (!) прырост у параўнанні з першым паўгоддзем пазамінулага года».

Ну і, нараёшце, найпаказальнія вынікі сацыялагічнага апытаўніцтва, праведзенага цэнтрам Юрыя Левады ў лістападзе 2011 года па замове і пры садзейнні Федэральнага агенцтва па друку і масавых камунікацыях Расійскай Федэрациі. Яны, як выявілася, вельмі блізкія да беларускіх! Па дадзеных вышэйзгаданага даследавання, ніколі ці прыктычна ніколі не чытаюць кнігі прыкладна 45% расіян. А вось ніколі іх не купляюць 62%.

Ну а як жа «кніжныя справы» ў Злучаных Штатах Амерыкі? Там папяровую кнігу актыўна вышысілае электронная — і, як вядома, на засілле пірацкіх тэкстаў нікто не скардзіцца. Аб'ёмы электроннага кнігагандлю ЗША недасяжныя для ўсіх астатніх краін свету разам узятых! Агульныя аб'ёмы

продажу там зменшыліся амаль на 6%. І хоць рынак электронных выданняў практычна расці, а яго доля ў агульным аўтаматизацыйнага рынку ЗША складае 22% (завоблачная марка для ўсіх краінай свету, нават у Англіі электронныя кнігі агулам з усіх кніг купляюць толькі 7% чытачоў), аднак падзенне попыту на папяровыя кнігі рост «электроннікі» не перакрывае.

Папяровыя кнігі ў ЗША імклююць губляюць папулярнасць, і гэты практычна толькі прагрэс. У мінулым годзе падзенне іх продажаў на пайночнаамерыканскім рынке складае амаль 9%, хоць яшчэ ў 2010-м было ўсяго 4,5%. За год — рост удвай.

«Падзенне ідзе ва ўсіх сектарах, нават, здавалася бы, у самых шчаслівых, — каментуе гэту з'яву Вадзім Несцераў. — Но ніфікшан для дарослых чытачоў ЗША, напрыклад, яшчэ ў 2010-м дэманстраваў рост (амаль на 2%), у 2011-м паказае трохпракцэнтнае падзенне. Але горш за ўсё справы ідуць з мастицай літаратурай. Спад продажаў папяровай белетрыстыкі ў 2010 годзе складаў 7,2%, у 2011-м — ужо 17,7%. Атрымліва-

еца, што нават там, дзе піратамі не давалі «развярнуцца», нават там у кніжнага рынку вялікія праблемы... Выснова адна: праблемы ў кнігавыдаўшоў не з піратамі, не з рыдарамі і не з сістэмамі электронных плацяжоў. Праблемы з кнігай як такой. У тым жа сацыялагічным даследаванні «Левады» ёсць цікавыя лічбы: за год частка людзей, якія ніколі ці прыктычна ніколі не чытаюць кніг, вырасла з 34% да 45%. Падобна, нараёшце расійскім выдаўцам варты не на рыдараў і нават не на тэхнічны прагрэс, а на практыческіх плацяжоў. Дакладней, на некалькі сацыяльных працэсах. Але гэта тэма, здаецца, заслугоўвае асобнага разгляду».

А на што ці каго б заставалася нараёшце тым жа расійскім выдаўцам, літаратарам і чытачам, калі б у Расіі — да тых сацыяльных працэсах — быў бяшчэ і дзве дзяржаўныя мовы: расійская і, скажам, кітайская? І большасць карысталася апошнім.

Словам, яшчэ раз — з Годам кнігі вас, паважаныя чытачы!

Пакуль яшчэ не па кітайскім, а беларускім календары...

Падрыхтаваў Янка Скрыдлеўскі

НАВІНЫ

10 (2)

► ПРЕЗЕНТАЦЫЯ

«МАМА МУ ЧЫТАЕ»

Вядомая шведская дзіцячая пісьменніца Юя Вісландэр презентавала кнігу «Мама Му чытае» ў мінскай галерэі «Ў».

Гэта была чарговая імпрэза «Месяца шведской літаратуры ў кнігарні «Логвінаў», і адбылася яна з удзелам беларускай перакладчыцы кнігі Надзеі Кандрусевіч.

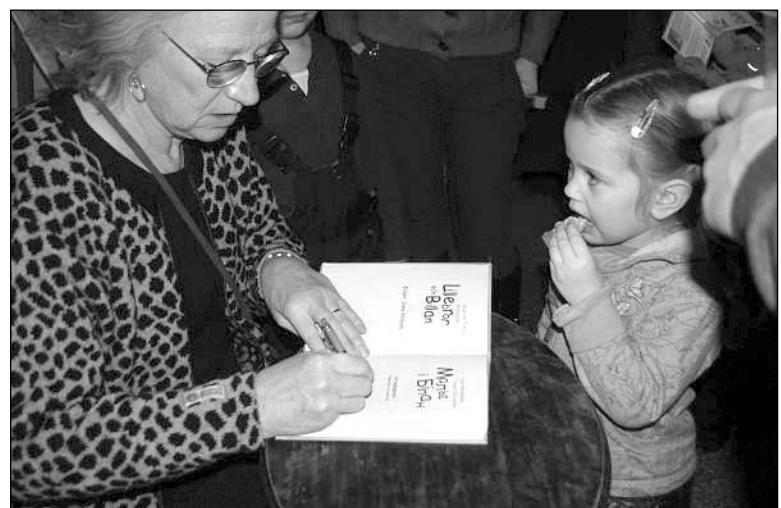
Маленькім беларусам таксама быў прадстаўлены аўдыёдыйск з Юінымі казкамі і песьнякамі, запісанымі Змітром Вайношкевічам і Галінай Казіміроўскай.

«Вельмі цéпляя аўдыторыя была. Я адчуваю, што мяне тут

добра прымаюць. Цудоўная атрымалася імпрэза, — падзялілася сваімі ўражаннямі Юя Вісландэр. — Я сустрэлася і з перакладчыцай, і з выдаўцамі, а тут яшчэ дадаткова была невялікая батлейка і песьнны акампанемент».

Да 15 сакавіка пройдуць презентацыя дзіцячай кнігі Ульфа Старка «Дыктатар», паказ фільма паводле рамана Стыга Ларсана, Nobel-party — імпрэза, прысвечаная паэту-набелісту Тумасу Транстромеру, і тэатралізаціі вечар, прысвечаны класіку сусветнай драматургіі Аўгусту Стрындбергу.

Рыгор Сапяжынскі, new.racyja.com

Фота Александра Інусіка

▼ ПАЛІЦА

ДЗЯВЯТЫ ТОМ ЗБОРА ТВОРАЎ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Саюз беларускіх пісьменнікаў працягвае ўкладанне і выданне першага ў гісторыі Поўнага збора твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава.

рускай. У «Каментарах» да твораў падаюцца значныя варыянтныя тэксталагічныя разыходжанні.

Рэдактар 9 тома Поўнага збора твораў Васіля Быкава — Алеся Пашкевіч, укладанне і каментары — Сяргея Шапрана.

«ВЯНОК БЕЛАРУСКІ»

Саюз беларускіх пісьменнікаў сумесна з выдавецтвам «Юніпак» распачынаюць новую літаратурную падсерню «Вянок беларускі» бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка».

Мяркуецца, гэта будзе «выбранага» найбольш знакамітых сучасных беларускіх пісьменнікаў, своеасаблівая візітука нацыянальных творцаў і ўвогуле нашай культуры.

Адкрые серыю паэтычныя зборнікі народнага паэта Беларусі Рыгера Барадуліна.

Каб як мага больш аб'ектыўна адabraць 100 наилепшых яго твораў, якія ўйдадуць у зборнік, арганізатары звяртаюцца па дапамону і да грамадскасці.

Будзем вельмі ўдзячныя, калі Вы цягам двух месяцаў дашлеце свой спіс дзесяці наилепшых, на Вашую думку, вершаў Рыгера Барадуліна на e-mail: vyanok.b@gmail.com.

Таксама чакаем Вашых пропановаў наконт аўтараў наступных кніг «Вянка беларускага».

Вышайш з друку чарговы — 9 том, які змяшчае кінасцэнары «Трэцяя ракета», «Альпійская баллада», «Западня» (сцэнары Л. Мартыненка, пры ўдзеле В. Быкава), «Двое в ночі», «Волчья стая», «Долгие версты войны», «Ушедшие в вечность (Обелиск)» (у суаўтарстве з Р. Вікторавым), «Его батальон» (пры ўдзеле А. Карпава), «На Чорных лядах» (сцэнары В. Панамарова, пры ўдзеле В. Быкава). Творы падаюцца паводле храналагічнага прынцыпу на мове арыгіналаў: беларускай ці

► МЯДОВАЯ ПРЕМІЯ

МАЗАІКА НАРОДНАГА СВЕТАБАЧАННЯ

Адмысловай берасцейскай прэміяй «Пуд мёду» ўзнагароджаны Алеся Зайка, аўтар кнігі «Дым з коміна: Лірычныя запісы. Мініяцюры. Апавяданні» (Мінск: Логвінаў, 2011).

Премія гэтага года — юбілейная. Прайшло ўжо дзесяць гадоў, як, дзякуючы «крылатым спонсарам» Міколы Папекі, «падсалоджваецца» быццे берасцейскіх аўтараў.

Алеся Зайка нарадзіўся 12 жніўня 1948 года ў вёсцы Заполле Івацэвіцкага раёна. Закончыў філалагічны факультэт Брэсцкага педагістычнага інстытута. Працаваў у роднай вёсцы настаўнікам. Цяпер загадвае школьнікам этнографічны музеем. Руплівы збиральнік фальклору, народнай лексікі, краязнаўца. Выдаў «Дыялектны слоўнік Косаўшчыны».

Без усялякага перабольшнання можна сказаць, што дэбютная кніга Алеся Зайкі выклікала вялікую цікаўсць у прыхільнікаў роднага слова Берасцейшчыны.

Алеся Зайка глядзіць на свет вачыма паэта, можа і не ўсведамляючы таго.

*Ціхі свежыя ранак.
Прачынаеца вёска.
І тут і там цягніца з коміна,
шукае дарогу да неба лёгкі дым.
Справечная вясковая
малітва жыццю,
урачысты гімн яму —
дым з коміна.*

У аўтара адметны гумар. Гэта і добры, крыху блазнаваты смех. Гэта і горкі смех. Смех у Алеся Зайкі можа быць і колкім, здзеклівым.

Героям Алеся Зайкі ўласціва дасціпнасць. «Я таму праекціроўш-

«Салодкая» прэмія ад Міколы Папекі

чыку, што прыдумаў у нас будынкі з пляскатым дахам, паставіў бы помнік з пляскатай галавой», — кажа брыгадзір будаўнікоў («Помнік з пляскатай галавой»).

Атрымліваецца ў Алеся Зайкі некалькімі трапнімі радкамі «схапіць» характар чалавека. А гэта ўжо гаворыць калі не пра майстэрства, то пра пільную ўвагу да слова, да яго адценняў у кантэксце.

Кніга Алеся Зайкі пра хороших людзей, але пісьменнік далёкі ад таго, каб ідэалізаваць сваіх землякоў. Багацце душы герояў кнігі вельмі часта хаваецца пад наўміткай зневінай бесклапотнасці. Дзядзька Міхась не мог называць імёнаў сваіх дванаццаці дзяцей. Людзі не заслаліва пасмейваліся, але дапамагалі, чым маглі. А гаспадар — нядаўні франтавік — не развітваўся са сваім трафейным гармонікам. Памёр раптоўна. Плакалі дзеце і жонка. А далей цытата, якая ўсё расстаўляе на свае месцы: «Мы любіті гуляць франтавымі ўзнагародамі башкоў. Паверце: яго ўзнагарод хапала ўсім яго дзесяцям».

Хочацца спыніцца на невялікім апавяданні «Паэт». Герой твора падвоеў на матыцы клеюна. Па дарозе высвяталяеца, што хлопец любіць пазію. Пра многа гаворыць дыялог: «А сам спрабаваў пісаць? — Пішу... — Можа, пачытаеш што? — Прабачце, другім разам. Я яшчэ ніяк не могу пачуць слова, што гучаць уя ме...».

Радуецца душа за нашае будучына, калі чытаеш падобнае. І як добра, думаеш сабе, што ёсьць яшчэ ў беларускім краі такія настаўнікі-патрыёты, як Алеся Фаміч Зайка!

Мікола СЯНКЕВІЧ

► САЮЗ

У АБЛАСНЫХ АДДЗЯЛЕННЯХ

Адбыліся паседжанні Гомельскага, Брэсцкага і Гродненскага аддзялэнняў ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў». Іх тэмамі сталі падвядзенне вынікаў працы аддзялэнняў за мінулы год і абмеркаванне планаў дзейнасці на 2012-ы.

Пасля справа здачнага даклада старшыні Гомельскага аддзялэння СБП Анатоля Бароўскага, сваё

лення на бліжэйшую будучыню: падрыхтоўку чарговага нумара альманаха «Жырандоля», удзел сяброў аддзялэння ў літаратурным жыцці Берасцейшчыны і творчым супрацоўніцтве з украйнскімі пісьменнікамі.

На агульным паседжанні сабраліся і сябры Гродненскага аддзялэння СБП. Удзел у працы ўзялі Юрка Голуб, Данута Бічэль, Аляксей Пяткевіч, Сяргей Астраўцоў, Юры Гумянюк, Віктар Сазонав, Мікола Мельнікаў і іншыя пісьменнікі.

Кіраўніцтва Саюза беларускіх пісьменнікаў на ўсіх трох сустэрэах прадстаўляю намеснік старшыні Эдуард Акулін.

Прэс-служба СБП

► САЛІДАРНАСЦЬ

ЛІТАРАТУРНАЯ СТЫПЕНДЫЯ

Цэнтральнаеўрапейская ініцыятыва і Саюз славенскіх пісьменнікаў абвяшчаюць прыём заявак на стыпендыю для маладых аўтараў на 2012 год.

Апроч стыпендыі ў памеры 5000 зўра пісьменнік, абраны міжнародным камітэтам, атрымае магчы

постай у запячатаным канверце. Камітэт разгледзіц заяўкі, адасланыя не пазней за 1 траўня 2012 года (па паштовым штэмплі) на наступны адрас:

Slovene Writers' Association
(Writer In Residence)
Tomšičeva 12
SI-1000 Ljubljana
Slovenia

З умовамі стыпендыі можна азнаёміцца ў Інтэрнэце. Пытанні можна дасылаць па электроннай пошце: maja.kavzar@vilenica.si

ВЕРШЫ

СЛОЎ ЗЯБКІХ ВЫРАЙ

Рыгор БАРАДУЛІН

Чатыры

Стол чатырохногі
Мяне трывава.
Чатырохногі зэлдлік
Мяне трымава.
Лінія лёсу крывае
Затрымава часу не мае.
У чатыры сцяны закуты
Гадую пакуты...

Ля хутарышча

Трымаюць неба валатоўкі —
Магілы волатаў.
Сюды
Мой першы плач
Да Верасоўкі
Вялі шпачыныя сляды.

Ля хутара
Жыла крыніца.
Імшэў валун.
Імжэў спакой.
Куды пайшлі?
Мне здрдку сніца
Дазволіў ім
Лясны настрой.

Хмялюся весній гаманою
Ў забытай радасці ў гасцях.
Крыляе бусел нада мною
Як бел-чырвона-белы сцяг...

А двор травою зарастае.
Сушэй расе,
Глушиць пчале.
І сцежка,
Быццам складка тая
Ў малітвы ціхай на чале.

Баюся спадабацца скрусе.
І нада мною
Страх як птах.
Каго спытаць,
А ці вярнуся
Пад бацькаў вяз,
Пад сонны дах?

Дый не дачуюся адказу
Ад распагоджанага дня...

Пажоўклы ліст
Спадае з вяза —
Мая апошняя радня.

Камяні,
Якія ляжалі
На душах
Бацькоў, землякоў, суседзяў,
Родных і ў радасці, і ў бядзе,
Не заблукалі нідзе, —
Вуліцай Каменскай стаї.
На Камена брукаванка вядзе.
Вуліца малалецтва
У старасць цячэ,
Прысягаючы даўніне.

... мой камень
На душы ў мяне...

Вечнасць і вышыня.
Свечка і далана...

Зайкаецца навальніца.
Страх
Самога сябе баіца.

Грэеца кпінамі
Ноч вераб'яная...

Мякка і на баране
Спіца ў роднай старане.
І ў аўчыне
Зябка на чужыне...

Радасць у крумкача
З чужога пляча.
А ў салаўя —
Свяя...

Нараджаеца
З галоднага мікроба
Прага ўлады —
Невылечная хвароба...

Мае жарсць
Менталітэт дзяячы.
Хоць рашучая, як немаўля.
Просіць,
Каб заплюшчыў сорам вочы.
Жарсць баіца сораму
Пасля...

Лепей

Мудрасць —
Абачлівая мадам,
Клапатлівая маладзіца.
Мудрасць
Райць не спаць гадам,
І па старэць не баіца.

Павярнуўшыся
Да міту спіной,
Мудрасці лепей
Не быць адной...

Плач

Хоць стае
І ўагі, і харчоў,
Плачуць
Перапуджаныя вершы,
Што сагнешца
Палец дваццаць першы,
І тады не стане чытачоў...

А часам загарыцца мне
Далічваць дні свае ў чаўне,
Як некалі Ду Фу ў Кітай.
З паветам быў на ты Сусвет.
Хоць у Вушачы ёць сусед,
Які пазэціо чытае;

Змялела ціхая рака,
І трываніць ценем рыбака,
Пра нераст хвалі шэпчуць
штосьці.
Рассохся човен пад страхой,
Што стала, як і ён, трухой.
Іржа даўно даела восьці.

Расстаўся мой настрой з вясной.
Па-над Вушачай стараной
Слоў зябкіх вырай пралятае.
І я, як на пяску ішчупак,
Адчуць хачу ў адчай смак,
Як у журбе Ду Фу ў Кітай...

Акрамдзяка

Мрояй маладых правідны дым
Адцягніе боскі профіль храма.
Моліца нябесам пілігрым,
А над ім святая зорка Мама...

Фота С. Шарана

10 чэрвеня

Бацькаў вяз
І маміны яблыні —
Зялёная сям'я сустракае.
Хата
Немым позіркам папракае.
Адтае паціху
Душа азяблай...

**Хто сказаў,
што ў гэтым жыцці
Толькі раз мы былі маладымі?**
Су Дун-по

Запытайся апоўначы ў соў,
І адкажа на золку здзіўленне —
Маладыя мы столькі разоў,
Колькі выраў
Сподзей сустрэнне.
Колькі мы
Прывітаем сцяжын,
Што вядуць адусоль
Дадому.
Не даверыць сакрэт нікому
Старасць,
Як саладзіць палын...

Багата
Ў мінулым стагоддзі было —
Падлётак сподзей,
Бацька і мачі.
Ды вытала
Застудзіца гармаце,

І ўсё
З аблачынкай дыму сплыло...

Дзе па маіх гадах
Жаўранак светла плача —
Там Вушача...

Ва ўсе вякі

З нажабраванай муки
Даўкія праснакі...

Гром падковы куе —

Ажараўлася хмара...

Воз вёз лёс.
Хвядос нёс нос.
На носе слозела муха.
Завіруха кіпела глуха.
Рэха вясёла войкала.
Усё азіралася вокала...

Усмешка

Нехта шэпча мне:
А ты не пазяхай
І з самім сабой
Не дужа-ткі хітры.
Да пары
Ў тваёй нязгубленай
За пазухай
Прыдрамалі
Два гарматныя ядры...

Рэха пачаў туман спавіваць.
Прыдрамаць
Збіраецца ліха.
Вучыца калыханку спявача
Незамужняя салаўіха...

Растлумачыла...

Запытаўся ў Жучкі Рэкс,
Што гэта такое сэкс?
Адказала Рэксу Жучка —
Toe самае,
Што злучка...

Цішыня нямая
Не любіць крыку.
Слова шчасце не мае
Множнага ліку.

Ні думкаю, ні вачыма
Дагнаць жыццё немагчыма...

Мамы няма —
І я застаўся адзін,
Як час...

Свято палуднене ўсмешкай.
А чым вячэрэе змрок?.

Каго спытаць,
Як паспытаць
Агонь?.

САКАВІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілеяў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

01.03.1947 — Міхail Пятровіч
Каюшэнка
02.03.1942 — Віктар Іванавіч
Лужкоўскі
08.03.1962 — Славамір
Генрыхавіч Адамовіч
09.03.1927 — Пётр Сцяпанавіч
Лісіцын

24.03.1957 — Юрый Баена
26.03.1942 — Іван Сяргеевіч Арабейка
31.03.1952 — Алег Гаўрылавіч Мінкін

Жадаем усім моцы, натхнення і дабрабыту!

▶ АСОБА

МІХАСЬ СТРАЛЬЦОЎ — ПІСЬМЕНNIК ПЕРШАДНЫ

На пытанні карэспандэнта
адноўленага сайта газеты
«Наш Магілёў» Ігара БАРЫСАВА
адказвае гісторык літаратуры
Анатоль СІДАРЭВІЧ.

— Саюз беларускіх пісьменнікаў абвесці ў творчы конкурс маладых літаратараў, прысвечаны круглым датам з дня нараджэння Паўлюка Багрыма (200 гадоў), Янкі Купалы і Якуба Коласа (130), Алеся Гаруна і Цішкі Гартнага (125), Максіма Танка (100), Янкі Брыля (95) і Міхася Стравіцава (75). У гэтym пераліку мяне цікавіць адно імя — Міхася Стравіцава, бо ён нарадзіўся ў Магілёўскай вобласці, а 14 лютага — ягоны юбілей.

— Някепска было б, калі б у гонар 75-годдзя Міхася Стравіцава ў Магілёўскай вобласці абвясцілі свой творчы конкурс маладых паэтаў і празаікаў. Як я разумею, ваша абласное і гарадское начальства нават не падразравае пра гэту дату. Я чую, што сёлета ў Магілёве шэраг вуліц назвалі ці то хочуць назваць у гонар друга- і трэціградных пісьменнікаў-землякоў, але дагэтуль няма вуліцы Максіма Гарэцкага і Міхася Стравіцава. А дырэктар Магілёўскай гарадской цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы ў сваёй гутарцы з карэспандэнтам «Звязды» (№ 4 за 10 студзеня) назвала толькі двух сёлетніх

ДАВЕДКА:

Міхася Лявонавіч СТРАЛЬЦОЎ — празаік, паэт, эсэіст. Нарадзіўся 14 лютага 1937 года ў вёсцы Сычын Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаўаў у рэдакцыях газеты «Літаратура і мастацтва», часопісаў «Полымя», «Маладосьць» і «Нёман».

Дэбютаваў вершамі ў 1952 годзе. Першая кніга апавядання М. Стравіцава «Блакітныя вецер» выйшла ў 1962 годзе. Праз чатыры гады свет убачыў зборнік яго «малой прозы» «Сена на асфальце». Загаловак аднайменнага апавядання, змешчанага ў кнізе, стаў ужываны ў літаратурнай крытыцы і публіцыстыцы для азначэння так званага прамежкавага чалавека — чалавека, які яшчэ не парваў сувязяў з вёскай, аднак і не ўцягнуўся цалкам у гарадское жыццё. М. Стравіцава — аўтар аповесці «Адзін лапаць, адзін чунь» (1970). У 1973 годзе напісаў апавяданне «Смаленне вепрука», якое адразу ж увайшло ў залаты фонд беларускай навелістыкі. Эта быў апошні празаічны твор пісьменніка...

Паступова М. Стравіцава вяртаўся да паэзіі і атрымаў прызнанне як паэт. У 1973 годзе ён выдаў зборнік вершаў «Ядлоўчавы куст». Наступны арыгінальны зборнік — «Цень ад вясла» — выйшаў праз шэсць гадоў. Апошняя кніга вершаў — «Мой свете ясны» — убачыла свет у 1986 годзе.

М. Стравіцава засведчыў сябе і як тонкі знаўца беларускай і расійскай літаратуры. У свет выйшлі тры зборнікі яго літаратуразнаўчых працаў: «Жыццё ў слове» (1965), «У полі зроку» (1976) і «Ліччата майстра» (1986). Ягоныя эсэ, у якіх аналітыка сполучаецца з мастацкай прозай, актуальнай і сёння.

Памэр пісьменнік 23 жніўня 1987 года. Пахаваны на Чыжоўскіх могілках у Мінску. Пасмротна за зборнік вершаў «Мой свете ясны» Міхасю Стравіцаву была прысуджана Дзяржаўная прэмія ім Янкі Купалы.

юбіляраў: Янку Купалу і Якуба Коласа...

— **На жаль. Чым, на Вашу думку, Mіхась Стравіцава адметны як пісьменнік?**

— Калі браць і агульнабеларускі, і рэгіянальны магілёўскі маштаб, Міхася Лявонавіч Стравіцав, які нарадзіўся ў Слаўгарадскім раёне, — асоба з першага шэрагу. Калі, скажам, вашыя землякі Аркадзь Куля-

шоў, Аляксей Пысін, Масей Сяднёў, Аляксей Русецкі, Анатоль Сербантович, Алеся Пісімянкоў — у першую чаргу выдатныя і добрыя паэты, Іван Чыгрынаў, Віктар Карамазаў і Анатоль Кудравец — класныя празаікі, навелісты, дык Міхася Стравіцав — выдатны і празаік, і паэт, і літаратурны крытык, эсэіст.

— **Вы кажаце, што Mіхась Стравіцав — пісьменнік з першага шэрагу. Але чаму ягонае імя «не гучыць»?**

— Можна адказаць пытаннем на пытанне? А чаму ў Расіі не гучыць імёны такіх выдатных паэтаў, як Яўгеній Баратынскі, Фёдар Цютачоў, Афанасій Фет, Апалон Майкаў, Канстанцін Случэўскі, Інакенцій Анненскі? Здаецца, і ў школе ім не надаюць ніякай увагі, і ў ВНУ не надта... Разумееце, ёсьць першакласныя паэты і празаікі, калі так можна сказаць, для гурманаў. Такія выдатныя паэты і празаікі «не для ўсіх» ёсць у кожнай літаратуре.

— **Пісьменнікі для чытаціяў эліты?**

— Можна сказаць і так. Я наўмысна называў шэраг выдатных расійскіх паэтаў, бо іх чытаў, любіў і пры нагодзе цытаў Міхася Стравіцав. Пра іх яшча кажуць, што яны вызнавалі мастацтва для мастацтва, былі песнярамі чыстай красы.

— **Як наш Максім Багдановіч?**

— Максім Багдановіч — яшчэ адзін улюблёны паэт Міхася Стравіцава, хоць заўважу, што паэзіі Багдановіча не былі чужая грамадзянскія і нават сацыяльныя матывы. Дык вось, свайму ўлюблёнаму паэту Міхася Лявонавічу прысывяціў, не пабаюся сказаць, класічнае эсэ «Загадка Багдановіча». Яно чытаецца і праз сорак чатыры гады пасля першапублікацыі.

Яно, я ўпэўнены, будзе чытацца і пазней. У гэтым эсэ я бачу рэдкае

сполучэнне таленту аналітыка і таленту празаіка.

Мабыць, гэтак жа, як Максім Багдановіч, Міхася Стравіцаву любіў другога Максіма — Гарэцкага. Калі я называў класных празаікаў з Магілёўшчыны, дык наўмысна змаўчай ў Гарэцкага, бо Гарэцкі — постаць выключная, бяспрэчны класік прозы і літаратуразнаўства. Свайму ўлюблёнаму празаіку Міхася Стравіцаву прысывяціў бліскучас эсэ «Чалавек з Малай Багацькаўкі». Апублікаванае трыццаць сем гадоў таму, яно чытаецца як напісане ўчора. Чытаецца і эсэ «Спадчыннасць», напісане да 90-х угодкаў Гарэцкага. (Не магу не пахваліцца, што напісаны яно па маёй просьбе. Праўда, адной маёй просьбы было малавата. Патрэбнае было жаданне самога Міхася Лявонавіча яшчэ раз сказаць слова пра Максіма Гарэцкага.)

— **Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі, называныя вамі расійскія паэты... Іх можна лічыць настаўнікамі Mіхася Стравіцава?**

— Дадайце да таго спісу на- веліста Льва Талстога і абавяз-

кова Івана Буніна, у асobe якога спалучаўся высокі талент паэта і празаіка.

— **Вы хацелі бараўнаць талент Буніна і талент Стравіцава?**

— Кажуць, што кожнае паэзіі нанесе кульгае. Таму адкажу так: Стравіцав і Бунін — таленты роднасныя. Ёсць такое паняцце — «бунинскі слог». У Міхася Стравіцава таксама свой стыль, высокая культура слова, увага да мастацкай дэталі. Але не забываюма: Бунін — гэта расійскі пісьменнік, Стравіцав — беларускі, Бунін жыў у адну эпоху, Стравіцав — у іншую. Можна казаць аблізкасці іх эстэтычных прынцыпаў, поглядаў на літаратуру.

Я мог бы многа сказаць вам пра навелістыку Міхася Стравіцава, але тут абмяяжуся толькі канстатацией факта: Стравіцав — аўтар апавядання «Смаленне вепрука». Гэтае апавяданне — вянец ягонай творчасці як навеліста. Некаторыя ліцаць яго апавяданнем-загадкай. І, здаецца, ніхто не аспрэчвае, што гэтае апавяданне класічнае, анталацічнае і храстаматычнае.

— **Паняцце «бунинскі слог» датычыць толькі прозы, ці і паэзіі таксама?**

— Думаю, што і паэзіі. Іван Бунін пазбягаў метафоры. Міхася Стравіцав — таксама паэт празрысты. Сказаў бы так: як празрыстае асенне паветра. Але гэта вобразнае паэзіі. Лепш было б адзначыць тое, што ў Міхася Стравіцава няма «правальных» вершаў. Мусіць, трэба сказаць, што ў яго нямала анталацічных і храстаматычных вершаў. І калі складаць зборнік яго паэзіі, дык практычна ўсё апублікаванае ім надаецца для друку і цяпер.

— **Наконт друку. Mіхася Стравіцава выдаюць дастатковка?**

— Якраз наадварот. Пасля 1987 года (год смерці пісьменніка) выйшла толькі дзве яго кнігі. Адна — у серыі «Беларуская проза XX стагоддзя». Аматары паэзіі спадзяваліся, што выйдзе том і ў серыі «Беларуская паэзія XX стагоддзя», але так і не дачакаліся яго. Гэта быў бы двухтомник твораў пісьменніка, бо ў 1987 годзе, калі Міхасю Стравіцаву спаўнялася пяцьдзясят, ЦК КПБ не дазволіў выдаць двухтомнік.

— **Чаму?**

— Мажліва, таму, што Міхася Лявонавіч не пісаў пра Леніна, партыю, камсамол, будоўлі камунізму. Я не памятаю, каб мы калі-небудзь размаўлялі з ім пра палітыку. Ён быў, па-моему, апалітычны і як чалавек, і як пісьменнік. Дзяржаўная прэмія яго, як і Уладзіміра Карапкевіча, уганараўвалі пасмротна. Но ўжо было брыдка не ўганараўваць.

— **Значыць, да 75-годдзя Mіхася Стравіцава яго творы прададзены не будуць?**

— Што тычыцца дзяржаўных выдавецтваў, дык я папросту не ведаю іх планаў на гэты год. А вось у адным прыватным выдавецтве чакаецца даўно спадзяваны двухтомнік твораў Міхася Стравіцава...

— **Трэба думачь, што і на Mагілёўшчыне адзначаць юбілей пісьменніка. Будзем мець на ўвазе і тое, што 23 жніўня споўніца 25 гадоў з дні, калі Mіхася Стравіцав пайшоў у вечнасць... Дзякую за гутарку.**

▶ ПРЫСВЯЧЭННЕ

МАЗЫР-1982

Леанід ГАЛУБОВІЧ

НАЧАЛЬNIКУ АДДЗЕЛА
УНУТРАННЫХ СПРАЎ ВЫКАНКОМА
ФРУНЗЕНСКАГА РАЁННАГА САВЕТА
НАРОДНЫХ ДЭПУТАТАў г. МІНСКА
тав. ІЗОТАВУ В.С.
На В/пісмо № МГ/5-С-124
ад 16 чэрвеня 1978 г.

Сакратарыят Саюза пісьменнікаў БССР разгледзеў заяву жонкі пісьменніка Міхася Стравіцава і пісмо Аддзела ўнутраных спраў выканкома Фрунзенскага райсавета народных дэпутатаў адносна паводзін пісьменніка Міхася Стравіцава і прыняў пастанову, якой абавязаў галоўнага ўрача паліклінікі СП БССР т.ЛАДУЦЕНКУ М.Д. гаспіталізіраваць Міхася Стравіцава для лячэння яго ад алкалалізму.

Сакратар Праўлення СП БССР
Б. Сачанка

Пляц ЛПП* мялі ўесь час
апойкі гнобныя, як зэкі...
Стравіцав ім спачваў штораз
з-за шэрых штор бібліятэki.

«Военіздат» каленкор
ужо ў вачах яго траіўся:
там і парторг і пракурор
з-за шэрых штор бібліятэki...

Людзей другога тыпа жа
сустрэць таксама выпадала,
каля няўзнак са стэлажа
пластом вываливаўся Купала...

А больш за ўсё дзівіў Хаям,
што з азіятычнын прынаднай,
цвярозасці мазырскі храм
абвіў лазою вінаграднай.

Задаралася і на авось
замест закладкі ў томе Цвейга
знайсці зачытанай наскроў
наклейку з клеікага.

«Партвейна».

Тут не трымала ні на міг
яго нішто на свете ясным,
апроч закратаваных кніг
ды іхніх чытакоў няшчасных.

Таму, пакінуўшы Мазыр,
а разам з ім віно і крозы,
павесіў ён свой літмундзір
на сук чыжкоўскую бярозы.

I там у прахалодны ценъ^{*}
і сам ён лёг — і Пекла сніца...

«Цень-ценъ, сініца,

добры дзень!»**

НАВЭЛА

ПАДАРУНАК ЗДАЛЁК

Юры НЕСЦЯРЕНКА

— Там усё напісаны. Усяго добрага, да пабачэння.

Незнаёмець хутка накіраваўся да трэйлера. Ляпнула дзверца, рухавік набраў абароты — і ў хуткім часе цішыня апанавала наваколле...

Любы збой ва ўласным распрадаку сталому чалавеку даецца нялёнка. А тут такое! Дрогкімі рукамі разараў канверт і вышыгнуў ліст.

«Нарэшце маю магчымасць перадаць табе тое, што ты, можа быць, сам не ведаочы, шмат гадоў чакаеш. Яго завуць Хатхі...».

Хрумстаннне і гучнае шорганнне пачулася за стіной — збоку агарода. Сяргей Васільевіч павярнуўся і застыў, адкрыўшы рот. Перад ім узвышаўся сілуэт аграмаднага слана!

Сяргей Васільевіч нейкі час прастаяў нерухома, потым асцярожна паварушыў рукою. Слон ляніва працягваў жаваць і не звяртаў на яго ўвагі. Сяргей Васільевіч асцярожна рушыў да вугла хаты. Слон толькі зредку патрасаў неверагодных памераў вушамі. Стары прыхіліўся да сцяны і адыхаўся. «Здаецца, я разумею, аб якім падарунку ідзе гаворка... Толькі без панікі».

Грунтоўна патаптаўшыся бульбу, слон аблюбоваў доўгі ўчастак з капустай. Паспрабаваў і моркву. Да канца дня Сяргей Васільевіч нават навучыўся пераганяць жывёліну з месца на месца. Выратавальная ідэя мільганула ў галаве атрымальніка незвычайнага падарунка, і ён паспрабаваў выгнаць свой гіганцкі набытак у вулачку. Але слон спыніўся калі яблыні, што расла на пачатку агарода, зацікавіўся яе пладамі — і больш не зрушыў ні на метр. За гэтым заняткам і засталі дзве несуразмерныя фігуры прычэмкі, што хутка згусцліся вакол.

За кухонным столом, пад нізкай лямпай, што свяціла жоўтым светлом, у невяёльым раздуміе гаспадар узгадваў падзеі дня. Нечакана магутны глухі стук скапануў сцены хаты. «Спаць заваліўся напэўна... Заўтра зраніцы паспрабую пайсці ў камунгас... Ці куды тут лепей звяртацца?»

Ён узяў у руку канверт і вышыгнуў ліст, які не дачытаў днём: «Памятаць, табе гэта ідэя прыйшла першы раз, калі мне было восем гадоў...». Восем гадоў? Што яна можа памятаць пра той час?! Раптам чамусьці ўзгадаліся стосы малянкай. З кожным днём іх рабілася ўсё больш і больш. Потым слёзы, плач, дзіцячая крыўда і пагрозы. Аднак пазіція «галавы» сямества — адзіная правільная і непахісная: «Ні ў якую мастацкую школу ты не пойдзеш! Паперу можаш і так писаць, нечага губляць час на пустое. У спецыялізаваны клас замежнай мовы яшчэ куды не ішло, а глупства сваё выкінь з галавы, найшла занятак — карцінкі маляваць...».

Стары расхваляваўся. Ён хутка накіраваўся да хаты. Насустреч яму з веснічак вышышаў незнаёмы мужчына сядэдніх гадоў:

— О! Вы, напэўна, Сяргей Васільевіч! — прыгожа ўсміхаючыся, сказаў ён з ледзь заўажным акцэнтам.

— Так. А што тут без мяне адбываецца?! — амаль што закрычаў гаспадар.

— Вы не хвалойтеся, калі ласка. Мы прывезлі Вам падарунак, ад вельмі блізкіх Вам людзей, які Ви, здаецца, павінны быт чакаць! Я зараз патлумачу...

— Нічога я не чакаў!

— Зрэшты... — тон голасу стаў ветліва-халодным, — мая справа — выкананьць сваю працу. Вось тут канверт з лістом і падрабязнымі інструкцыямі...

— Якія інструкцыі?! — працягваў абураща стары.

Сяргей Васільевіч прачніўся калі шасці. Адчуваў сябе не вельмі хораша: доўга не мог заснуць. Адчыніў дзвёры на кухню, зірнуў у вакно: з сада зазірала ў хату і пляскала гіганцкімі вушамі вялізная галава. «Згін, нячысцік!» — сіпла вымавіў уладальнік падарунка...

Маладой дзяўчыне ў дыспетчарскай камунгасе Сяргей Васільевіч не стаў нічога тлумачыць. «Да дырэктара зараз не варта ісці...» — падумаў стары і накіраваўся да дзвярэй з надпісам «Галоўны інжынер». Гаспадар кабінета размаўляў па тэлефоне і рукою паказаў наведальніку, куды прысьці. Скончыў размову, павітаўся, спытаўся пра мэту візіта.

Разумееце, праблема такая... — Сяргей Васільевіч зрабіў паўзу, — па нейкай недарэчнасці да мяне ў агарод трапіў слон.

— У сэнсе... — перапытаў галоўны інжынер.

— Я зараз паспрабую ўсё патлумачыць, — спешна пачаў «дзіўны стары», як падумаў пра яго суразмоўца.

Сяргей Васільевіч пераказаў історыю з «фурай».

— Пачакайце, пачакайце, — азадачаны кіраўнік імкнуўся адшукаць логіку ў словам старога, — і што, яны выгрузілі Вам гэлага слана на агарод і з'ехалі?

— Менавіта так! — узрадаваўся Сяргей Васільевіч зацікаўленасці сваёй суразмоўцы.

«Некалькі месяцаў таму прыходзіў спецыяліст па пад’ёме царкви з дна возера... Таго ўдалося закадзіраваць. Яшчэ аднаго з тыдзенінь таму забралі адразу ў псіхіяtryчную клініку. Патрабаваў дастаць дзядзю, які патануў у танку пасярод балота ў вайну. Шалёны быў, будаўнічая брыгада ледзь скруціла, а па гэтым, бачыш ты, і не сказаць: выглядае, здаецца, нармальна...»

— Ваша прозвішча, імя, імя па бацьку. Дакладны адрес...

У той дзень старому давялося пабываць у розных установах: у ветлячэніцы, санэпідэмстанцыі, у аддзеле экалогіі райвыканкама, у лягасе. Ён вельмі стаміўся ад бясконцых аповедаў пра гэлага «праклятага слана», ад рэакцыі тых, хто яго слухаў: спачатку яго прынімалі за вар’ята, потым шкадавалі, абязвалі дапамагчы, а за спінай смяяліся...

параіў прыняць заходы ў адносінах да дачкі. Але бацька занадта доўга думаў — дачку адлічылі з універсітата. Пасля чаго яна ўвогуле надоўга знікла (але ж да хворай маці рэгулярна тэлефанавала, прыязджала да яе ў бальніцу, а калі-небудзь і на хвіліначку дадому). На той час бацька выйшаў на пенсію. Але працягваў займаць пасаду... Памерла маці. На пахаванні побач з дачкой увесь час быў нейкі нямецкі прадзюсар. З бацькам размовы не атрымалася. У хуткім часе дачка з'ехала ў Нямеччыну, дзе досьціц пасліхова для эмігрантаў працягвала займацца музыкай і запісвала альбомы на ангельскай і нямецкай мовах...

Тым часам чуткі пра слана, які жыве ў старога на агародзе, разнесліся па ўсім раёне. Быццам выпадкова ў двор да Сяргея Васільевіча спрабавалі зазірнуць зусім незнаёмыя людзі. А што казаць пра дзяшпей? Яны акупавалі ўсю бліжэйшую тэрыторыю і з самага ранку не давалі спакою гаспадару. Сяргей Васільевіч намагаўся іх ганяць, але дзейнічала гэта не надта эфектыўна. Нечакана на падмогу змучанаму старому прыйшла яго сталая суседка Клаўдзія Пятроўна:

— Васілі! І трэба табе ваяваць з гэтай ардой? Гроши з іх трэба браць, і ўсё будзе нармальна!

Стары толькі адмахнуўся:

— Пра што ты гаворыш, Пятроўна! Яшчэ не хапала мне толькі цыркам заняцца...

Але Пятроўна сама наладзіла справу і стала браць з хлапцоў сімвалічную плату за ўваход. Да вялікага задавальнення дзяцей, слон, які аказаўся, умеў становіцца на адно калена, і хлапчукі з лёгкасцю ўзбіраліся яму на спіну. Увечары Пятроўна зайдла на кухню, дзе сядзеў яе вельмі сумны сусед, і высціпла на стол ладную суму дробнымі купюрамі.

— Прыврашацца тут трэба бы было...

— аглядзелася жанчына вакол.

— Ды, гары яно ўсё гарам...

— прабурчэй стары.

— Не сумуй, Васіліч, я табе дапамагу!..

Развязка ў гэтай гісторыі — таксама нечаканая. Аднойчы раніцай слон перастаў есці і праляжаў цэлы дзень. Пятроўна не падпускала да яго нікога з дзяцей. Наступным днём слон таксама не паднімся: ляжаў і пяжка дыхаў. А ночу памёр...

Пятроўна ўвесь час дапамагала гаспадару наводзіць парадак у двары і ў хаце. Дайшоўшы ўвечары да ўборкі на кухні, яна выпадкова вымела скамечаны канверт. Ад вялікай цікавасці начапіла не свае акуляры і прачыгала: «...Для мяне арганізавалі гастролі ў Варшаве, Вільні, Кіеве і Менску. Я папрасіла менеджэра вылучыць час на паездку да бацькі. Я паспала табе тры лісты, але ты не адказаў. Я вельмі разлівалася! У Менску, у заапарку, я выкупіла старога слана. Зрабіцца гэта было вельмі проста: быўшы гаспадары ледзь звадзілі канцы з канцамі і з задавальненнем пазбавіліся ад аднаго з сур’ёзных пунктаў сваіх расходаў. Я дасылаю яго табе ў гонар тваёй таўстаскурасці... Але ж як бы там ні было, ведай: я ніколі не забываюся пра цябе і, напэўна, вельмі цябе люблю. Твая дачка Алена».

Пятроўна паціснула плячыма, пакрціла паперу ў руках і кінула ў сметніцу...

Друкунца ў рэдакцыйным скароце

► ВЕРШЫ

ДАБРАВЕСТ

Людміла ПАЎЛІКАВА

Хіба можна — святлом да болю?!
...Вочы шалыя... Кроў шумлівая...
Змею! Вусны твае куслівя...
Адпускаю душу на волю.

Хіба ветру схавацца ў полі?!
...Вочы шалыя... Вёсны вешчыя...
Адпускаю душу на волю,
нібы птушку на Дабравешчанне...

D.I.

На беразе часу

*Там хмызняком пабраліся лугі.
 Гусё ж... збірае прошлое даніну.
 Пара прызнаць: і ў сэрца ёсьць даўгі —
 за крыўды запаволеную міну,
 за слепату дзіячае тугі...
 Сягонняшняга часу берагі,
 як хвалі, размываюць успаміны,
 зрываюць з вуснаў: «Госпадзі, памілуй!» —
 там, дзе табе я прашаптала: «Мілы...».*

Акно ў нікуды

*Вось і другая пайшла вясна,
 ці тое, што мы вясною завёлі.
 Можна проста няўдала зірнуць з акна
 і праваліца ў сэрца сваё.*

*Там — донца сонца. Там доля — ў дым.
 Пляшчоты — паразавая бочка.
 ...Мне б вочкам на цябе — хоць адным,
 хоць саменъкім краем вочка!*

Белы змей

*Змей голаў з кольцаў сваіх дастае,
 сціскае ў абдымках дужых...
 ...Белыя ружы на майм стале
 цалую краўком ад мужа...*

*Воды —
 на полю снегнаму,
 верыцца —
 у бязмежнае,
 верыцца —
 у бязгрэшинае,
 верыцца —
 нават табе...*

*Звялі дарогі дзвюю жанчын,
 двух даўніх вояў,
 два позіркі, як два мячы...
 ...Ты — поле бою...*

Вечарніца

*1
 Гарыць прастора.
 Хмары, што дымы
 над вогнішчам зямнога дня,
 і мы
 свой чалавечы дзень
 кладзем на шалі
 святыя ёсць
 і жывое цъмы...*

*2
 Знікаюць рокі, царствы і народы,
 старэюць фарбы, души і дамы...
 Услед за сонцам дні ідуць і годы —
 за небакрай зыходзяць, як і мы.*

*3
 Павеяла — забытым і нязбытным:
 самотны вецер з заходу прынёс
 абрыйкі слоў вячэрнія малітвы
 і водар росных ладанаў нябес...*

*Зямнога часу не замнога.
 Што ж сілу траціць на жаханні
 ды ў гэту цемру клікаць Бога,
 які — у славе ды ў жаханні...*

7.04.11

Літаратура

*Лыжна. Снегна. Бязгрэшина.
 I чамусці смешна...
 ...Мне з табой...*

*Бераг. Строма. Промняў біццё.
 Сэрца ўдары і ўдары слова...
 Узыходзіць на асенні касцёр
 неба сонцагалова.*

*Позіркам, як выцяў, працяў...
 Вечер — нібы ў твар конскай грываі...
 Скачам стромы танец жыція
 над абрывам...*

Максімава крыніца

Ірыне Перасецкай-Малакович

*Там, дзе б'е Максімава крыніца —
 лёс у лёс — што выстралам ва ўпор! —
 стрэнгуўся з лясною галубіцай
 ветраны ад веку касагор.*

*На касым плячи не прытуліца,
 вецер, дождж — і тыя ўсе бягом.
 Білася лясная галубіца
 за душу ўтравелую яго.*

*Каб аленъ трубіў тут не аднойчы,
 каб гудзеў наўкола стромы бор...
 Аж да вечарніцы, самай ночы
 слухаў галубіцу касагор.*

*Смягнучай душы не напаліца —
 вышні суд і вышні прыгавор...
 Там, дзе б'е Максімава крыніца,
 раз у год злятае галубіца,
 раз у год спявае галубіца,
 слухае ўтрапёна касагор...*

*Летніх ліўняў хэві-рок спачыў.
 Вадасцёк — напаўпусты.
 Мне здаецца, што ад роспачы
 дрэвы скідаюць лісты.*

Гервяты. Касцёл святой Троіцы

*Ніхто ні гаспадар тут
 і не госці...
 Быў свет, як ёсьць —
 адной суцэльнай сіэнай.*

*Мой дух гарэй.
 I парк гарэй.
 I сцены...*

Брату Мікалаю

(Алегу БЕМБЕЛЮ)

*Зараз я думаю,
 што ніколі не чула кропкі ў тым,
 што Вы казалі,
 як і не спатыкалася на кропку
 ў Вашым бяздонна ласкавым позірку.
 Можа таму ад першай сустрэчы
 ўспрымала Вас маладзейшым ад мяне.
 Сёння я чытала пра Вас, дзіця,
 якое гладзела ў очы Вялікай Айчыннай,
 разумеючы, што болей ніколі
 не скажу Вам «ты».
 I не таму, што Ваш зямны шлях ужсо
 мае даўжыню
 ў семдзесят зямных год.
 Гэтае «Вы» — не адлегласць,
 Гэта маё запозненнае шматкроп'е да Вас.*

Ялізава

*Там цячо бярозава і юна
 скроў вякі праменна рака,
 сноў маіх сярэбраныя струны
 кратает дзіячая рука...*

*На кліч крыві і ў глыбіні дум —
 Па ўдарах сэрца майго іду...*

*11 лютага беларуская паэтэса Людміла
 Фёдараўна ПАЎЛІКАВА (ХЕЙДАРАВА),
 аўтар кніг «Адведзіны рамонкавай паліні»,
 «Тваё святло», «Купанне ў росах» і
 інш., адзначыла свой юбілей.*

*Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» шчыра
 жадаюць доўгай вясны яе сэрцу, летній
 натхнёнасці ды лятаўскага здароўя!*

▶ НЕВЯДОМАЕ АПАВЯДАННЕ

ЖАЛЕЗНЫ КАМАНДЗІР

Васіль БЫКАЎ

Атака сарвалася.

«Як жа так?. Як жа так?. От, праклятая шпокаўка! Адкуль яна ўзялася?» — праз горыч, боль і адчай стукала ў яго галаве неадчэпная думка ўесь гэты час неспадзянных ганебных уцёкаў ад вышыні ўніз, туды, у выратоўчыя рыйтвіны аўражыны, з якой гадзіну назад ён павёў людзей у атаку.

Ён ужо не спрабаваў падгняць байдоў перастаў паддаваць каманды — яго сарваны прастуджаны голас толькі сіпей, без следу патанаючы ў грымотнай ліхаманцы бою. І Клімаў бег перад усімі, ведаючы, што толькі так можна не даць роце легчы, і раз за разам пазіраючы то ў адзін, то ў другі бок, дзе лупшавалі мерзлую, голую ад снегу зямлю злыя чорныя чэргі гэтай праклятай аўтаматычнай тараҳцелкі.

Распрыскаўшы абцасамі лёд у вымерзлай да дна лужыне, ён пераскочыў дарогу, пераскочыў канаву з пыльной ссохлай травой.

Траншэя была ўжо зусім блізка, праз якіх дваццаць крокуў, калі агністыя калочыя клубкі разрываў падкаціліся амаль пад самыя ногі камандзіра роты. Асколкі ірвансу перапіцканыя полы паўшубка, бы дубцом сцебанулі па кірзовых халівах ягоных ботаў. Клімаў упаў ужо каторы раз за гэтым сакавіцкі ранак — з усяго маху, як бег, і збітъя да крыві калені адразу апёк боль. Але ён адразу зразумеў[:]: гэта не рана, гэта аб зямлю. Лейтэнант ускінушы галаву — у траншэі, прыгнуўшыся, беглі кудысьці зялёныя каскі, на брустверы, калочча бліскаючы агенчыкам, сек аўтамат, яго кулі пырскалі ў вочы лейтэнанта пяском[:] ротны ўскінуш пістолет і торапка стрэліў туды трывалы разы. Побач торапка ўдарыў з аўтамата Косця. Заскарузлым рукавом лейтэнант выцер потны, запырсканы зямлём твар. Чарга тым часам з гулкім трэскатам па ўмерзлым у зямлю леташнім іржэніку кацілася далей, можна было ўскочыць. Яшчэ дваццаць шалёных імпэтных кроکаў-скакоў па адхоне — і ён узляцей на бруствер, стрэліў перад сабой у чорную шчыліну траншэі і кульнуўшыся туды. Адразу перад ім, здаецца, іншыя, хто мог, ужо ўсе паўбягали ў гэтага глыбока і шырока разварочанае прыродай сховішча і туліліся да яго голага, падзёбанага напярэдадні мінамі берага, хаваючы ад куль і асколкаў галовы. Тараҳцелка збавіла імпэт і, нібы задумваючыся, з перапынкамі біла па самым краі, часам з пералётамі, і тады траскотныя яе дваццацімі лімітровыя снарады ірваліся ззаду, на другім баку аўражыны, між глеістых прамоін і гразкіх шэрых плям апошняга снегу.

«Адкуль жа яна ўзялася за нач? Няўжо свежыя сілы?» — думаў ротны, стуліўшы за абрывам галаву. Сэрца яго шалёна гоцала ў грудзях, гаркаста стомы распірала лёгкія, у скронях знатужным звонам таўклася кроў. Ён выцягся на цвёрдым гліністым касагоры, з хвіліну аддыхваўся, затым, павяр-

нуўшыся на бок, запіхаў у кірзавы кабур свой з драўлянай рукаяткай «ТТ». Пасля выглянуў на схіл пад вышыню, якая трохі ўжо суняла свой кулямётны вэрхал. Мацней за іншыя тачыла трывога за ардынаца Віцо Прахарэнку: ад самай дарогі ён згубіў яго. Але на схіле нікога жывога ўжо не відаць было, толькі там-сям бугрыліся шэрыя суконныя камякі забітых аўтаматчыкаў ды ля дарогі, наўскасяк перарэзашай схіл, з авбіслымі парванымі правадамі стаялі пасечаныя асколкамі слупы телефоннай лініі.

«І Смірнова не відно. І Пашы. Колкі ж засталося?»

Ён павярнуўся на другі бок — амаль побач на аўражным схіле, уткнуўшы твар у рукавы, ніцма ляжаў баец. З яго ўпічэніем пасечанага кулямі рэчмяшка выцягнуўся будны вафельны рушнік, канец якога матляўся ад ветру на нерухомай спіне. Клімаў падцягнуўся і разы два штурхнуў ботам у чорную заскарузлую падэшву валёнка.

— Эй ты! Жывы?

Баец сапраўды варухнуўся, падняў на камандзіра змораны, зашчацинены, ужо зусім не малады твар.

— Паранены?

— А хто яго... ведае. Не, здаецца. Замарыўся... От жа нарабіў гад... Каб на яго халера...

Баец заварушыўся, стомлена сеў, палез у кішэнь па курыва. Клімаў яго не ведаў (мабыць, ён быў з апошняга папаўнення, якое рота атрымала тры дні назад) і падумаў, што чалавеку для пачатку пашанціла нямала: куль з дзесяць, не меней, прайшло, не зачапіўшы, над самай яго патыліцай.

— Што ж гэта будзе цяпер, га, лейтэнант? Столікі пабіла! На фарміроўку адвядуць ці як?

— Ага, чакай.

— Няўжо ж пакінуць яшчэ?

Чуйна прыслухоўваючыся да таго, што рабілася наверсе, і раскручываючы чырвоную нямецкую маслёнкі-партабак, ён з непрыкрытай трывогай глядзеў на камандзіра роты. Занепакоены сваім, Клімаў адной уцалелай рукавіцай збіў пыл з рассечанага асколкам бота.

— Тваё як прозвішча? — запытаў ён.

— Маё? Ды прозвішча такое... Дзеўкін.

— Доўга жыць будзеш, Дзеўкін. Азірніса.

— Хто, я?

Намацаўшы ззаду шкоду, баец пачаў бурчэць і лаяцца, а лейтэнант споўз ніжай, падняўся і пайшоў уздоўж ручая па аўражынне.

Аўражына была даволі глыбокая, але хадзілі ў ёй толькі па адным баку: другі быў пад агнём. Цяпіер, аднак, тут папрыщіхла, напэўна, ужо ўсе паходавалі і страліць не стала па кім. У гэтай цішыні стала чуваць, як грахаталі выбухі пад вёскай, дзе вялі бой іншыя роты палка... Па аўражыннаму схілу ўніз да ручая спусціўся баец у кароценькім пакамячаным шынілі, туцнуўшы разы два пяткай валёнка, праламаў тонкі лядок і пачаў кацялком зачэрпваць ваду. Ён таксама быў незнамы Клімаву. Незнамыя цяпіер наогул трапляліся ў роце часта — полк шмат дзён у баях, і старых байдоў у ім засталося мала. Ды і сам ён у гэтай роце з'явіўся нядаўна, з тыдзенем назад, да гэтага быў у іншым батальёне камандзірам узвода. Боты падварочваліся на касагорыне, ісці было нязручна. Клімаў спусціўся ніжай да ручая. У аўражным беразе дзе густа, а дзе радзей, накапаным жвірам жаўцелі выдзеўбаныя за мінулую ноч ямкі-акопчики. Цяпіер некаторыя з іх туліліся ў зямлі пустыя.

Абрушваючы з берагоў варонкі падмерзлую зямлю, Клімаў ссунуўся ў яе дно на тоўстую заследжаную льдзіну. Тарасікаў як руны паднічалены пры з'яўленні начальства неяк няўложоўна падабраўся нутром, прыўзяліся, прыўстаяў на каленях і краю ручку апарата.

Над берагам сям-там тузайся на ветры быльнёг, і ў небе плылі кудльгычлісі шэрыя хмары. Было сцюдзёна, дзень абяцаў непагоду. Клімаў пераскочыў ручай, следам зазвілі тонкія ільдзінкі. Тут, ля завароткі, была самая адкрытая мясціна, лейтэнант, увагнушы галаву, кінуўся бягом, але ў канцы не ўтрымаўся і азірнуўся на вышыню — у якім кілеметры над шэрымі рыйтвінамі бруствераў сноўдалі, знікалі і зноў з'яўляліся галовы ў пляскатых касках.

«Сволачы! Не баяща!» — са злосцю падумаў ён, забегшы за паваротак. Хаця, чаго ім было баяцца: боепрэпасаў у роце не хапала, апчаджалі кожную абойму з тых, што, атрымаўшы па норме, старышына прывозіў уначы ў роту. Лашно немцам. Але хай, да пары, сучешыў сябе лейтэнант, зноў пераскочыў ручай. Па нейкай палеглай і вельмі гразкай траве ён перайшоў крывуліну чарговага паваротка і ў задуменні аж скамянуўся ад нечаканай сустэрэчы: перад ім стаяў конь. Конь, відаць, быў прыблудны, чужы, не падобны ні на аднага з чатырох ротных вараных абознікаў, якія, дарэчы, цяпер былі са старышынай у тылах. Спачатку Клімаў махнуў рукою, спрабуючы сагнаць яго з свайго шляху, але конь нават не адразгаваў на гэтую спробу, толькі трошакі прыўзняў голаў і з такім анімэльным дакорам зірнуў на чалавека сваімі бліскучымі бяздоннымі вачмі, што Клімава стала няўмка. Ён дакрануўся да яго маршыністай шыі, натапранаю поўсюдз з дробнымі белымі плямкамі — слядамі даўніх памулак — зябка здрыгнулася на яго хрыбце, конь зрабіў спробу пераступіць, кульгануў і зараз жа падабраў пад сябе заднюю ногу. Пасля ён працяжна, трудна ўздыхнуў. Стараючыся болей не патрываўшы жывёліну, Клімаў праціснуўся па сцяжыне ля яе боку і, прыўзіўшы яшчэ крыху, палез угору, дзе перад гэтай няўдалай атакай пакінуў свой КП з тэлефонам да камандзіра палка.

За ўесь час адсутнасці камандзіра роты на яго імправізаваным КП у глыбачэйшай старой варонцы на краі рова гаспадарыў тэлефаніст Тарасікаў. Ні наступленне, ні абарона, ні паспяховыя ці няўдалыя атакі — нішто, здавалася, не датычыла гэтага хлопца, які ведаў адзіні свой на вайне клопат, — сувязь. Што б там ні адбывалася навакол, ён, кавалкам бінта прывязаўшы да вуха трубку, карпей над старонькім УНФ, слухаючы і баючыся толькі за свой даўжэнны, безліч разоў ірваны і вязаны-перавязаны провад. Крыху вышэй за яго на апарожненай жалезнай шпульцы сядзеў ягоны напарнік — маўклівы з рабым тварам сувязіст, перад наступленнем прысланы да аўтаматчыкаў з роты сувязі.

Абрушваючы з берагоў варонкі падмерзлую зямлю, Клімаў ссунуўся ў яе дно на тоўстую заследжаную льдзіну. Тарасікаў як руны паднічалены пры з'яўленні начальства неяк няўложоўна падабраўся нутром, прыўзяліся, прыўстаяў на каленях і краю ручку апарата.

— Як сувязь? — прывычна кінуў Клімаў, і Тарасікаў з бадзёрай гатоўнасцю, тонам, у якім чулася трошкі выхвальнае «а як жа іначай», падхаптіў:

— Ёсьць, таварыш лейтэнант, — і, стрэльнуўшы на камандзіра прыгожымі выразнымі вачмі выхаванага, чуйнага хлопца, дадаў: — Тут вас дваццаць першы пытаяўся.

— Даўно?

— Хвілін дзесяць.

Клімаў даўлянью на шпоках жаўлакі і, укленчыўшы на адно калена, пад адтапыранае вуха шапкі сунуў канец трубкі. Пакуль у трубцы шчоўкалі контакты пераключнікі, Клімава абдало духмянным араматам махоркі, ён ускінүў голаў і мочкі працягнуў руку да сувязіста. Той паспешліва адкусіў канец недакурка, выплюнуў яго. Клімаў зручней сеў ля апарата: са дзве зачяжкі калі не зусім супакоілі яго, дык усё ж пасоблі сабраца перад непрыемнай размовай.

— Пашы не было тут? — усё яшчэ чакаючы з трубкай ля вуха, запытаў ён Тарасікава, які глыбей забіваў у зямлю стары пайржавелы штых, што служыў зазялленнем.

— Не, не было.

Нарэшце ў трубцы шчоўкнула, буркнула, Клімаў засяродзіўся ўсім сваімі брывастымі, вельмі абсівераным і ўсё ж, не зважаючы на гэта, маладым тварам.

— Слухаю, таварыш дваццаць першы.

— Што? Клімаў, ты? Што гэта ў вас сіхла там? Чаму не дакладваеш? Вышыня ўзята?

Клімаў зноў выдавіў на шархоткі шпоках жаўлакі, рука яго намацала ў пале паўшубка дзірку, і пальцы з сілай ірвансу павіслы з белай паўсцёй мэтлах скуры.

— Алё! Далажы, як вышыня.

— Вышыня на месцы.

— Га? Алё! Што цябе дрэнна чуваца? Як вышыня, я пытаюся?

— Возьмем вышыню.

— Што? Возьмем? Ага, возьмем! — голас у трубцы адразу зрабіўся пагрозліва-з'елівы.

— Да вас што, толькі цяпіер загад да розуму дайшоў...

Угары-раптам грымотна трэснула, Клімаў інстынктыўна хіснуўся ніжай да апарата, зірнуўшы з-пад локці ў неба, — над ровам плыло невялічкае рудае воблачка брызантнага разрыву. Камандзір палка яшчэ нешта казаў, але Клімаў зноў не пачуў, аглушаны новым, яшчэ больш блізкім разрывам. У доле наўкола бы хто сыпануў жменяю дробных каменчыкаў — пыхнул і прапалі пад ветрам сотні пыльных дымкоў.

► НЕВЯДОМАЕ АПАВЯДАННЕ

ЖАЛЕЗНЫ КАМАНДЗІР

◀ Працяг.

Пачатак на стар. 15 (7).

— Цяпнер будзе». Прыўзняўшы ў паветра трубку, ён спачатку не зразумеў, чаго гэта маўклівы тэлефаніст бокам ссунуўся на яго, прываліўся да пляча, галава яго ўпала на руку з трубкай, і лейтэнант схамянуўся толькі, калі струмені крыўі пабеглі па яго штанах. Аднае рукой Клімаў згроб сувязіста, адхінуў назад і тут жа адхінуўся сам — уся скро́ня байца была разварочана асколкам, з страшнае раны на твар, плечы зашмальцаванай ватоўкі і на лейтэнантаў паўщубак ліласякроў. Клімаў выляяўся і з усёе сілы ляпнуў на лёд недакурак.

— Даляруся!.. — крычала трубка, калі Клімаў зноў прыклаў яе да вуха пад ссунутай набок шапкай. Гнеўныя, злыя, несправядлівія слова, якія за хвіліну да гэтага выклікалі ў ім толькі прыкрасы, цяпнер узарвалі яго.

— А што вы крыгчыце! Я не палахліві! І не для вас ваюю! Вось! А вышыню — не горш за вас ведаю, што траба ѿязць. Але вунь шпокаўка не дае.

— Во-во, так і ведаў! Дрэннаму танцору, ведаеш, што заўжды перашкаджае? Якая гэта яшчэ ў цябе шпокаўка?

— У немцаў, не ў мяне. Дваццаціміліметровая аўтаматычна гармата, вось! З фланга, ад Сахно. Ды кулямёттаў няма ўжо, адзін ручнік застаўся. А ў іх шасць на вышыні. Ды яшчэ шрапнеллю лупяць, — скарыстаўшы нечаканую паўзу ў камандзіравай лаінцы, скардзіўся Клімаў. — А ў маіх па тры абоймы на вінтоўку ды па дыску на аўтамат. Чым браць, скажыше?

— Расплакаўся! Чым браць? Чым вунь Сахно бярэ? Чым Кузняцоў наступае? Храбрасцю! Гераізмам! Адвагай! Чуеш, які бой ідзе? Пад самай вёскай ужо. А ў іх па адной абойме на ствол. Сам праўяраў. Затое ўмеюць. І не пушчаюць у штаны, як вы!

— Няма каму пушчаць, — гэтакім жа сварлівым тонам адказаў лейтэнант. — Трыцаць чалавек засталося. Ад усёй роты.

— От здзівіў: трыцаць чалавек! Вунь у Сахно па дваццаць у роце, і то не скардзіцца.

— Ну, у мяне яшчэ да гэтага не дайшло!

— Мяккацелаць праяўляеш, таварыш камандзір роты. У жаласць іграеш. Вайна ідзе, лейтэнант! Нечага шкадаваць для перамогі! Дызвізіі гінучы! — перайшоў ужо на крик маёр і раптам закашляўся. Адкашляўшыся ж пасля паўзы, ужо мякчэй аўтавіў:

— Ладна, Клімаў. Карандашоў падкіну. Сёння зноў атрымаем. Прама з марша. Семак не прасі. Няма. А карандашы будуць. Ну, але і я з цябе скуро здзяяру, калі ты мне да дванаццаці нуль-нуль не возмеш вышыню.

— Немцы скарой здзяяруць. Яны бліжай, — сказаў лейтэнант, але трубка ўжо змоўкла, і ён паклаў яе ў апарат.

Нейкі час ён сядзеў, утрапіўшы вочы і не бачачы нічога, апрош дробных пыльных струменьчыкаў крыўі, якія з-пад цела забітага хутка паўзлі-каціліся

на затаптаную плаху лёду ў дне варонкі. Хутка астываючы, кроў слаба парыла рэшткамі апошняга цяпла, побач сінім дымком струмені ў паветры недакураны «бычок». Лейтэнант дзеўбануў яго на ском бота і выскачыў з варонкі ў роў.

Назад да свайго ланцулага Клімаў ішоў, не разбіраючы ўжо, дзе сцежка, дзе ручай, а дзе адкрыта і прастрэльваюць немцы. Адносіны да сябе з нейкага часу зноў сталі абыякавыя. Паўгадзіны назад ён бег з вышыні ў гэты роў, падаў, выкручваўся між разрываў, з усёе мочы старайчыся, як і ўсе, уберагчы сябе ад кулі або асколка, бо ў гэтым быў найбліжэйшая небяспека і найбольшы клопат. Цяпнер жа, раззлаваны і расстроены сваркай з начальствам, ён ураз згубіў усю ашчаднасць да сябе. Гэта было незразумела і дзіўна, каб задумадца аб тым, але думаць не было калі.

Агнявы бой на ўчастку суседняга батальёна Сахно ішоў без асаблівай сілы: тузалі паветра мінныя выхухі, гудзела зямля, кулямётная траскатня перамежвалася таропкім нязладным буханнем вінтовак. «Не падобна, каб Сахно дужа прасунуўся», — услыхаўшыся, падумав Клімаў. — Топчачца перад самай вёскай». Вядома, у такім становішчы яму нямала пасобіла, каб рота аўтаматычнай узяла гэту праклятую вышыню. Але зноў жа, калі Сахно возьмё вёску, тады лягчэй будзе ўзяць і вышыню. Вось табе і зачараванае кола, і разарваць яго якой хітрасцю наўрад ці магчымы.

Насустрач яму ўздоўж ручайні бег нізенкі, як здалося Клімаву, дужа шустры баец. Каска сядзела на яго галаве неяк бокам, каўнер

шынлялка быў пастаўлены, і зашмальцаваныя палявыя ромбікі пятліц, бы рожкі, тырчлі ад падбародка. У абодвух руках падмышкімі баец тримаў распоратыя цынкі ад патронаў.

— З якога ўзвода? — запытала Клімаў. Баец паслушмяна спыніўся.

— З першага, таварыш лейтэнант.

— Дзе Смірноў?

Баец прастадушна паціснуў плячмі.

— Хто яго ведае. Мусіць, там, — кіёнуў ён на вышыню. — Не прыбег.

Клімаў прамаўчаў, пасля кіёну на цынкі.

— Многа далі?

— Дзе там! Мала, — ахвотна, як пра балочае, загаварыў баец.

— Паўсотна на ўсіх. Ды во ўсіх пяць фенек, — ён трасянуў цынку — і ў ёй важка грунтулі жалезам гранаты.

— Запалы не забыўся?

— Не. Во, — нязручна штурхнуў ён нагой авбіслую кішэню.

— Адразу ж зарадзіць. Магазіны таксама. Рыхтуйцеся да атакі.

Баец насцярожана ўскінуў голаў, з твару яго адразу знікла кароценькая бадзёрасць ад гэтай сустрэчы і камандзіравай увагі да яго спраў, дзве дробненкія зморшчыны скранулі яго абсіверанае пераносце.

— Ёсць, — вяла прагаварыў ён і, чагосці яшчэ чакаючы ад лейтэнанта, не ішоў, а глядзеў яму ўслед. Клімаў адчуваў гэтае замішанне і гэты позірк, але не азірнуўся, каб не размякчыць свае халоднай суровасці, і на хаду кінуў:

— Сам павяду ўзвод.

Баец нявесела падабраў цынкі і пабрыў далей, а Клімаў, пры-

тым падбародкам твар, на якім адзначыліся нездаволенасць і запытанне. Убачыўшы, аднак, Клімава, узводны адкінуў лапатку і лёгка выскочыў наверх. Гэта быў камлюкаваты, тугаплечы крапак, распрануты да гімнастэркі з расшыленаым адкладным каўняром, на чырвонаармейскіх пятліцах якой нечая няўмела рука белаю ніткай насцягала па кубіку. На грудзях хлопца бліскаў ордэн Чырвонага Сцяга.

— Во вырыў, ніякая шрапнель не возьме, — аддыхаючы і папраўляючы на рамяні чорны кабур трафейнага парабелума, сказаў ён. Затым накінуў ватоўку і апусціўся побрач з лейтэнантам. Клімаў без цікавасці зазірнуў у акопы.

— Возьме. Рыхтуй узвод да атакі.

Грэчкавы руки замерлі на захінутых краях ватоўкі.

— Які ўзвод?

— Свой.

— Зноў?

— Зноў.

Грэчка змоўк, не спускаючы позірка з Клімава, затым ляпнуў нагой у ком глею, які, падскокваючы і трупчачыся ў драбязу, пакашціўся ў роў.

— Не павяду. Хай вунь Сахно ту балаболку ўбярэ. Тады пайду.

Клімаў зламаў высахлую сцбліну быльнёгу і раструшчыў яе ў пальцах.

— Пойдзеш на левым фланзе. Ад ляiska. Так паспрабуем.

— Пайшлі яны да д'ябла. Усе на роце аўтаматычнай вязаджуюць. У мяне галава не затычка. Як-ніяк жыць хочацца.

Ён ускочыў, адышоўся вышай і сеў на накапаную зямлю тварам да вёскі. Пэўна, з вышыні заўажылі нейкі рух тут, і кароткая кулямётная чарга пранізала паветра над самымі іх галовамі; на tym баку рова з кручы пасыпалася жарства. Грэчка, спахапіўшыся, упаў на бок, Клімаў сеў ніжай. Чарга змоўкла. На стала няёмкай для абодвух паўза. Клімаў пазіруў кудысь на пагоркі па той бок рова. Яршыстая ўпартасць Грэчкі яго не здзівіла. Гэты малодшы лейтэнант быў самы трудны з усіх узводных у роце, Клімаў ведаў ёго яшчэ з фарміроўкі, пазнаёміўшыся, калі яшчэ сам быў камандзірам узвода. Стаяў ротным і не раз сутыкнуўшыся з ім, лейтэнант адчуў, што найлепшае, што можна супрацьпаставіць яго ўпартасці, гэта неаслабная суровая цвёрдасць. Вядома, ён мог бы і проста загадваць, не дапускаючы амержкавання, але таго не хацеў, бо ўсё ж як-ніяк яны былі знаёмыя, свае хлопцы, і думалася, што можна абысціся без гэтага, па-сяброўску.

— Паспрабуем ад лесу, — сказаў ён, коротка зірнуўшыся на ўзводнага. — Там шпокаўка не дастане. Ад вёскі ёй не відно. Праўда, так будзе далей. За адзін брасок не адлееш. Але паспрабуем. Грэчка стаў на калені і рэзкімі нярвовыми рухамі ўзձеў у рукаў ватоўку. Твар яго гарэў ад абурэння і нязгоды, светлыя вочы пад белымі брывамі зыркалі халодным агнём.

— Так даспрабаўшыся, што ў роце нікога не застанецца. Лю-

дзей па-дурному нішчыць. Брухамі глыжы церці. Да дурыкаў надакучыла гэта. Ісці дык ісці. А то туды, як чарвякі, а адтуль, як зайцы, — бурчоў ён, не пазіраочы на камандзіра. I раптам загавару гучна і рэзка:

— Зноў жа патронаў няма. З чым ісці? Па тры абоймы на вінтоўку. Аўтаматных па жмені.

— У Сахно вунь па адной засталося.

— Мне Сахно не ўказ. Хай абтым у самога галава баліц. I што ты не растлумачыш капэ? — так ён зваў камандзіра палка.

— Ты кулямёт зберажы, — казаў Клімаў сваё. — Апошні застаўся. Дыскі з чатыры збary для яго.

— Што ты яму не ўтлумачыш, кажу? Дрейфіш? Ты яшчэ яго не ведаеш: паддасіся, дык ён цябе заганяе. Дай я з ім пагавару. Я ў яго артпладыхтоўкі патрабую...

Грэчка раптам ускочыў з гліны i [падаўся] да бруствера за аўтаматам. Клімаў крыва ўсміхнуўся аднымі вуснамі.

— Што тлумачыць? Усё рас-тлумачыў.

Грэчка спыніўся на схіле.

— Ну?

— Ну і ну. Загадаў атакаваць.

Малодшы лейтэнант плюнуў i вяла апусціўся на зямлю. Памаўчалі. Пасля ўзводны настая-рожана зірнуў убок цераз голаў Клімава.

— Сібірачка чэша, — зусім другім тонам — спішана і без следу злосці сказаў ён. Клімаў таксама азірнуўся і паспешліва захінуў падраныя полы паўшубка. Унізе ўздоўж ручая торапка ішла сюды Паша.

Абодва камандзіры некалькі часу глядзелі ўніз на кароенчкую дзяячую постаць у падразненым і туга падпірэзным дзягтай шыньялі, касцы, непамерна вялікай на яе галаве. Паша была тоўсценчкая, з празмерна поўнымі сцёгнамі; пераскокаючы рыйтвіны і камяні, яна няспрытна закідвалася ў бакі ногі і размахвала аднае рукой, прытрымліваючы другой на баку сваю таўшчэзную санінструктарскую сумку. Лейтэнанты змоўкі, назіраючы, як дзяячына ўскарабкаўца-ца па крутym адхоне, як, узлезшы, папраўляе споўзлую на лоб каску і расслабленым зморным крокам падыхаўшы да іх. Яе шырокі, бышчам расплюснуты твар, як заўжды ззяў здаровай маладой чырванино, адзінай адзнакай дзяячага хараства, якім так скупа надзяліла прырода гэтu дзяячыну.

Яна падышла да Клімава.

— Вы мяне шукалі?

Клімаў, зірнуўшы на яе, апатачна адвеў позірк.

— Я не шукай.

Паша ссунула наперад сумку і стомлена апусцілася побач.

— А я з раненымі завазілася. Пакуль пасцягвалася... Ой, і вы паранены! — спахапілася яна, убачыўшы яго парваныя полы.

— Не паранены, — няласкава адказаў Клімаў.

— Кроў жа...

— Кроў чужая. Тэлефаніста з роты сувязі...

Паша адкінулася на каленях і нахмурыла рэдкія броўкі.

— Што, памочнік смерці, многа мілёнкаў забітава? — грубавата запытаў у яе Грэчка. Паша ўздыхнула.

— Дванаццаць чалавек. Троє ляжаць: цяжкія. Ноччу трэба эвакуіраваць. Хайдрудзінаў памёр. Толькі перавязала, гляджу, ужо ўсё. А Сокалаў на дарозе застаўся. Спачатку поўз яшчэ. Я — да яго, а

яны з кулямёта. Дапаўзла — ужо гатовы.

— Сволачы, такую ix! — не зважаючы на прысутнасць жанчыны, салёна выляяўся Грэчка. Паша заламала бровы і пачала скубсці з долу сухую леташню траву. Вецер падхопліваў яе з апэцканых ёдам пальцаў і кружыў над ровам. На Клімавым твары пульсавалі жаўлакі.

— Значыць перавядзеш узвод на той фланг, — закалинеўши нахмураным тварам, сказаў ён.

— Праз гадзіну пачнем.

Грэчка падняўся на калені і, асабліва злы ў свае засяці маўклівасці, пачаў зашпільваць рамень на ватоўцы, пасля моўчкі падабраў з бруствера ППД і палез у акопчык па гранаты і сумку. Калі ён схаваўся ў зямлі, Клімаў таксама ўстаў, паправіў на пляцах свае кавалерыйскія партупеі і пачаў торапка збагаць уніз. За ім з асцярогай, рызыкуючы ўпасці, пайшла Паша.

За некалькіх хвілін да атакі ён ляжаў на краі абрыву і пазіраў у канец рова пад лес, дзе Грэчка павінен быў падаць умоўны сігнал аб гатоўнасці яго ўзвода. Заду ў двух кроках ад яго, саставіўши з кручи ногі, сядзела Паша і па свайму звычаю калупала шчэпкай зямлю.

Ішлі апошнія хвіліны цішыні, хутка, ведаў ён, яна знікне, на тысячы асколкаў расколеца громамі бою, небяспекі, і тысячы смерціяў пачнучы слепа сиябаць зямлю ў пошуках гэтых трывіцця шасці жыццяў, якія замерлі, стайлісці і нацэліліся цяпер на вышынку.

— Віц! Ну што, табе абавязкова весці ўзвод? Табе ж ротай камандаваць трэба. Можна б і не лезці на самы ражон — кулямёты ж, яны па ланцу гаўю б'юць.

За ровам да пары свайго часу бруяў наліты вясновымі сокамі лес, вытаяўши з-пад снегу, ажываляла гатовая да свайей адвечнае справы зямля. З кожным днём увачавідкі меншалі снегавыя лапікі — рэшткі па аўражынах, на падлесках, марнеў-падтрайваў гразкі змутнелы лёд на забалаціах. Ішла вясна, першая вясна вайны. Праўда, пакуль было холадна, абліжарвалася неба ад хмар, дзыму, не сціхаючы, рэзкі вечер, на мэрзлым доле прабірала да дрыжыкаў. Сцюжа і смерць. Сцюжа і смерць — вось што найбольш запомнілася з гэтай цяжкай, пакутна бясконцай зімы. I разам слабенькім балючым светлячком ліпела надзея — не спатольная, пастаянная, вялікая і меншая, слабая і мацнейшая — на круты паварот да перамогі

ў гэтай несціханай калатнечы людзей са злом.

— Віць, а Віць... Ты чуеш?

— Чую, ну што? — з прыкрасцю павярнуў ён галаву да дзяячынны. Скасіўши вочы, тая злавіла яго кароткі позірк і ўсміхнулася з затоенным сумам.

— Нічога ты не чуеш. Пра другое думаеш.

— Ладна. Чакай. Каб сігнал не праглядзе.

— Давай трошачкі адстанем. Га? Як да дарогі дабяруцца, тады пойдзем, — з болем і сумам, не верачы ў тое, што яе паслухаюць, гаварыла Паша. Клімаў прыўзняў галаву.

— А ну паглядзі туды. Не махае?

Яны абодва ўгледзеліся ў канец рова, над якім залеглі, ужо не акапваючыся, аўтаматыкі трэцяга ўзвода. Відаць было, як там нехта перабягаў ад аднаго байца да другога, пасля нехта з абрыву спускаўся ўніз. Не, сігналаў адтуль пакуль не давалі.

I будзе сонца на зямлі, і згіне сплюжа, і зазяле шчасце перамогі, і знікне з зямлі крывавая чума — фашызм. Толькі той час ужо не для іх. Вельмі мудрона выжыць у такай вайне, у такой пякельнай віхуры смерціяў — так мудра, што і не варта дбаць аб тым — дарма і недарэчна. Гэтую ісціну Клімаў усвоіў даўно — іншай у яго не было. А была толькі справа кожнага днія і задачы, якія трэба было выконваць, было начальнства і немцы — яны дыктавалі, вызначалі, усё ў ягоным жыцці залежала ад іх.

— Вунь я некалі служыла ў другім батальёне. Там ротны быў Сіязаў. Дык ён усю восень з акопа пракамандаваў. Залігуць дзе байцы — адразу яму акоп. Два ардынарцы былі. Здаровыя такія дзецюкі, усё капалі, капалі, — лілася ў напружанай цішы ціхенькая, добразычлівая гаворка дзяячынны. Клімаў, не адрываючы позіркі ад Грэчкавага ўзвода, на-мацаў і распіліў на баку кабур.

— Ну і што ж гэты Сіязаў? Дзе ён?

— Цяпер няма ўжо. Пад Кашырным забіла.

— Ну вось. А гаворыш: капалі.

— Дзівак! Дык то выпадак. Ноччу на маршы былі. За дзесяць кіламетраў ад перадавой. Самалёты бамблі і — асколкам.

— Вось іменна.

Шэсць кулямётаў, зараджаных і нацэленых у іх, стаяць на вышыні, варушыца дзясятак аўтаматыкі. Вінтоўкі. Дзеесьці стаяць на кіламетр фронту, параўноўваюць. У нас атрымлівалася за ўсе арміі больш. Яму апладзіравалі. Тым ганарыліся. У вучылішчах вывучалі тактыку наступлення, мени

юць. Боепрыпасаў ім не шкада. У немцаў іх многа. Віхура агню і жалеза запануе на гэтым касагорыстым лапіку зямлі, наўскасяк пераразанай вузенькім, стапаным жыўёлай прасёлкам. Летасць тут было збожжа, была сяўба і жніво, быў хлеб. Цяпер будзе іншае жніво без сяўбы. Трыццаць шэсць страхаў чакаюць таго

— за сваё слабае, такое падаткае пад жалезам цела, такое хліпкае сваё жыццё. I для каго-нікі гэта ўжо апошні ранак, апошняя пядзя жыцця, апошні рубеж яго жыццёвага шляху. Толькі для каго? — вось якім праклятым і нікім ніколі не разгаданым пытаннем мучыць ад веку людзей вайна.

Але — трэба.

Трэба. Інакш нельга. Грукочыць, вурчыць, ірвецца ў вёсцы, джгаючы агністымі струменямі кулі, ірве цела метал. А трэба. Трэба ісці зноў туды, дзе ўжо ганялася смерць і за імі дзе ляжаць вунь на іржышчы нерухомыя бугаркі таварышаў. Трэба.

— Ты вось што, Паша, — не паварочваючыся да дзяячынны, сцішаным голасам сказаў Клімаў. — Ты прыйдзеш пасля. На вышыню. Цяпер пабудзь тут, з раненымі.

Паша грэбліва фыркнула, наморшыла загнуты піпачкай носік, твар яе ад таго стаў яшчэ больш непрыгожы — дурнаваты і плаклівы.

— Во яшчэ. I не падумаю. Я ад цябе сёйне не адстану.

Ён павярнуў галаву.

— Надумалася. А як жа другія? Раненых ж будуць.

— Во я іх i дагледжу. Як вышыню возьмем. Так жа ты хацеў?

Клімаў махнуў рукой і зноў распластасці.

— З твой дагаворышся! Толькі вунь байцы глядзяць. Думаюць, да ротнага як прыліпа.

— Я не прыліпа.

Усё нішто. Усё можна стрываць. Трэба стрываць. Калі б толькі болей сілы. Болей магчымасці і болей справядлівасці. Рускі чалавек усё можа, усё ўмее, усё здолеет, толькі трэба яму болей чалавечнасці ці што. Людскасці. Каб без крыва, без гарлапанства. Душэўней бы. I патронаў. I зброяй. Тэхнікі. Дужа цяжка так: штыком і прыкладам. Перад вайной гаварылі: усё ёсць. Усіх пераможам. Любога аграсара разаб'ём на яго ж зямлі. Варашлаў падлічваў шчыльнасць куль на кіламетр фронту, параўноўваў. У нас атрымлівалася за ўсе арміі больш. Яму апладзіравалі. Тым ганарыліся. У вучылішчах вывучалі тактыку наступлення, мени

абароны. Адступаць нікто не вучыў: у Чырвонай арміі адступленне не прадугледжвалася. Вінтойка СВТ выдавалася за лепшую ў свеце. Аўтаматы забракавалі. На вайне за ўсё гэта расплаціліся. Тыя, хто быў не віноўны ні ў чым. Заплацілі крывею.

— Я не прыліпа.

— Што?

— Я не прыліпа. Калі так — то і не трэба. Я не ліпучка...

На абрыве зашуршэў глей, Клімаў азірнуўся. Паша, узмахваючы ўскінтымі рукамі, хутка, не разбіраючы шляху, збігала ўніз. Ззаду, шырокі разыходзіцца ў разрэзе, хуценька матляліся полы кароенчык яе шынелкі.

► ВЕРШЫ

БАРОЧНЫЯ ЖАДАННІ

Алена ІГНАЦЮК

Пластылінавыя людзі

Пластылінавых я прадчуваю людзей.
Так старанна іх лепіць якісъ чарадзей?
Шло ім свой недавер!!!... Бачу ярасны твар:
бы ажыў Рабесп'ер — за ідэю змагар...

Пластылінавы твар разагрэўся-спацеў...
І той дэспат-герой іншым быць захацеў.
Стаў збріальнікам мар — птушку мне
прадае
у пластылінавай клетцы... Яна ж не пяе?!

І мняюца форма... твару мяккі авал ...
Хто рамантыкам быў, той цяпер маргінал?
Не вясковы пастух — не сталічны паз ...
пачынае свой рух ў пластылінавы свет.

Пластылінавы люд запаўняе двары.
Прадчуваю завеяў выциё...
Пластылінавы твар мне, вядзьмак,
не дары:
Не чужое — сваё пражываю жыциё.

Барочныя жаданні

Снег пачаў сваю дзіва-мелодыю,
пад нагамі марозна скрыпей.
І якому даверыла злодзею
я найлепшых жаданняў напеў?

Снег дарыў зіхатлівыя пацеркі,
вёў мяне ў францысканскі касцёл.
Нас спынілі барочныя зацемкі.
Дзесь разбіўся скульптурны анёл.

Самазванец, ці злодзея зняволены...
Найжою лордам сябе падае?
Снег імклівы, барочны, намолены...
Як жаданні мае — растае.

Не мадысткай-артысткай, прарочыцай...
Не з малюнковых стансаў сышла...
Снегу-злодзею ведаць так хочацца,
што я ў стылі барочным знайшла.

Для мяне ты згубіўся...

Я на беразе гэтym...
На тым беразе — ты:
чую тонкія гукі віёлы.
Вышилі з дзіўнай карэты
на пясок залаты
двое ў белых намітках...Анёлы?

І гудзела рака,
і той бераг звінеў,
і лілася віёльная песня...
А я чула запеў
(нават вечер знямеў) —
«...пацалунак не згублены...весні...».

Ці стаў фурманам ты:
зіхацица плюмаж...
і ліўрэя пратахла анісам...
А анёлы куды? На размораны пляэс...
Твары іх — без выразных абрываў.

Перламутравы дождж у прасторы павіс.
Бераг той ад мяне аддаліўся:
абязлюдзены пляж, і картэж, і аніс...
Іна беразе гэтym — для мяне ты згубіўся!?

А купанне анёлаў у рэчы...Дзіўно!?
Мыюць крыльцы, іх вочы — суніцы...
Калі спыніца дождж,
то пасцелюць радно
на пясок з пахам рыжай карыцы...

Забыццё

Думкі ў вырай ляцяць,
каб вярнуцца вясною.
А са мною одно пацуціё...
У калядны мароз...за вадою святою
да касцёла іду — не дайду.
Забыццё.
Паўтараеца рух.
І прасторы малюнак.
Кожны дзень да касцёла

іду-не дайду:
сустракаеца гном,
які цягне ў завулак...
З ім мняю, губляю хаду...

Возьме гном мае дзённыя дробязі,
мае сваркі з зімою — да слёз...
Як з высокага нотаю ў голасе
літургію пачне пінскі ксёндз.

На люстэрку тонкай парай
малявана птушка-Дзіва.
З майм тварам? Мая мара?

Цела — нібы аблачына...
А прычоска — Гамаюнам,
песняй з сонечнага раю...
Я ў блакітным? Ці ў зялёным?
То з'яўляюся...Знікаю...
Тонкай пенай! Белай марай!
Слаўлю новы дзень вясновы.
На люстэрку піша парай
хтось няўлоўленыя слова...
Мо, анёл? З якога неба
мне даносіць, каб прыкрыцца —
ліст зялёны, пустку хлеба...
Сон Адама мне ўсё сніца.

Ў тое чэрвеньскае лета

Птушкі ведаец: «Дзе я?
Дзе жыве мая надзея?
У дупле вавёркі рыжай,
каб сваё адчуць узвышша...»

Мне здалося: Грыбаедаў
у Паскевічаў абедаў...
Ў тое чэрвеньскае лета.
З ім кузіна — Лізавета.

Яна моўчкі разглядала
у кольцах рукі генерала.
Ён з вайны прывёз навіны...
Посуд, ружжжа і масліны.

Разліваеца вішнёўка.
І радзее дым кальяна.
І французская гаворка...
І скульптурная Дыяна...

Бляск саксонскага фарфору...
У блакітнай зале танцы.
Госci кічучыць Тэрпсіхору...
А з партрэта граф Румянцаў —
паглядаў на Лізавету
ў тое чэрвеньскае лета.

23 лютага Алена Аляксандраўна ІГНАЦЮК адсвяткавала «палову поўні» свайго веку.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» зычаць ёй і надалей душэўнай акрыленасці і радасных жаданняў!

Ці лепей застасца на Вы?
То лепей зусім не застасца.

Хто прыдумаў назву цыгарэту

Мой дзед
придумаў назву цыгарэту,
з рыдлёўкай стоячы сярод
балот

Усходне-Еўрапейскае раўніны.
І не ад песень салаўіных —
пад здзекі,

пабоі
і кінны.

Злучалі рэкі,
валілі хвоі
і брудам абрасталі,
каналі

на тым канале.
Таварыш Сталін
і пяцігодкі...

Дыягназ быў кароткі.

А курс лячэння наадварот:

за праста так «дзясятка».

Как Вы мили!..
А. С. Пушкін

Стагнаў народ
каторы год:
ішла татальнай пасадка,
каб думаў,
думаў дзед,

і мой,
і твой,
інейчы,

над назвай цыгарэту —
аэсно балелі плечы.

Гады прайшли,
а на зямлі
ўжко новыя галовы
рыхтуюць новы
гатунак цыгарэту,
але памэр мой дзед,

і назву прыдумляць (ци не!)

табе і мне.

ТАБЕ І МНЕ

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Ich sterbe

I
Я не хачу памерці на світанку,
На ўходзе днія, якому ружавеець.
Хай rock-and-roll заркестрыць
заўтра медзь! —
Я не хачу памерці на світанку.

Хаця засмігнуць вусны, ледзь-наладзь
Не папрашу шампанскага я шклянку,—
Я не хачу памерці на світанку,
На ўходзе днія, якому ружавеець.

II
Прывітанне старым вераб'ям!
Захварэла душа на сухоты
І крычыць з падманутай самоты:
Прывітанне старым вераб'ям!

У сябе запытаўшыся, хто ты? —
Адказаць на пытанне няўцяг.
Прывітанне старым вераб'ям!
Захварэла душа на сухоты.

**Жизнь, по-моему,
это дарёный конь.**
Д. Сэліндэжер

Ад дзяцінства не плакаў наўзрыд,
Хоць хацелася вельмі, — паверце.
Уцячы безгалова ад смерці
Не памог ні mein Gott, ні Майн Рыд.

Ад дзяцінства мой светлы настрой
Пралятаў, як па гласах рэмарка.
Не чытаючи нават Рэмарка,
Не пазычыш у фатуму мрой.

Ад дзяцінства у зубы каню
Заглядаць мяне прагнє і прагнє.
Растрывоўкы Ніціц і Ванзер,
І паставіў да сценкі Камю.

І не плачацца болей наўзрыд.
Не бушуюць вербалыны смерчы.
Уцякліся пацуці ад смерці:
Праз кірыліцу ды — у санскрыт.

Восень стаіць на дварэ —
Час незваротна бляжыць.
Нехта раней з нас памрэ,
Нехта павінен пажыць.

Некаму будзе лягчэй —
Хто ўжко дадому сышоў,
З левага ж боку плячэй
Не зарубиуецца шоў.

Будзеш мяне ты чытаць
І не адолееш слёз,
Я ж прабягруся, як таць,
Гэтым радком у твой лёс.

Давай з табою жыць і плаакаць,
Смяяцца потым да істэрык...
Украўшы лёгкасць у Кундэры,
Давай з табою жыць і плаакаць.

Калі захочацца нам веры,
Нас паглыне пасцелі мякаць.
Давай з табою жыць і плаакаць,
Смяяцца потым да істэрык...

Как Вы мили!..
А. С. Пушкін

Нам лепей застасца на Вы
і думкі выкідацца намёкам,
каб змесціва галавы
і сэрца нябачным для вока
было і спакойным для нер-
ваў. Лепей застасца на Вы,
прычым захаваць нежывы
тон гутарак нашых, і вер-
шыкаў не пісаць і тым больш
цябе не знаёміць з такімі,
што выклікаць могучы боль,
якога ўжко сэрца не прыме
і выштурхне ў месцы, дзе шывы
пасля накладуць на руцэ.
Супынім жа гэты пракэс,
нам лепей застасца на Вы.
Саткуць паасобку ставы
своі жыццёвых абзацаў...

Гады прайшли,
а на зямлі
ўжко новыя галовы
рыхтуюць новы
гатунак цыгарэту,
але памэр мой дзед,
і назву прыдумляць (ци не!)

табе і мне.

РОЗГАЛАС

СЛОВА ПРА «СЛОВА»

Уладзімір КРУКОЎСКІ

**Маецца на ўвазе «Слова
аб палку Ігараўым Ігара
сына Святаслаўева ўнука
Алегава». Такая поўная назва
гэтага, бадай што, самага
знакамітага літаратурнага
помніка ўсходнеславянскай
літаратуры.**

Сёлета сумны юбілей «Слова». 200 гадоў таму ў маскоўскім пажары 1812 года згарэў арыгінал гэтага твора. Знойдзены ён быў графам А. Мусіным-Пушкінам, вядомым на той час калекцыянерам-бібліяфілам. Дарэчы, паведаміў Еўропе аб гэтай знаходцы ў 1797 годзе нейкі гамбургскі часопіс. І тут, бачыце, немцы першыя.

Засталіся пасля пажару дзве копіі (спісы), адна ў Мусіна-Пушкіна, іншая — зробленая ў свой час для расійскай імператрыцы Кацярыны Другой. У 1800-м годзе граф апублікаваў свой варыант, і з тae пары, ужо больш за дзвесце гадоў, ідзе бесперапынная творчая праца з гэтым тэкстам. Артыкулы, кнігі, сотні перакладаў і тлумачэнняў, нават цэлая энцыклапедыя «Слова» — кніжную шафу можна сабраць. І гэта нягледзячы на тое (а, можа, і дзякуючы таму), што сапраўднасць тэксту ўсё яшчэ выклікае сумнеў у даследчыкаў, тэкстолагаў, лінгвістаў. Каму яго толькі не прыпісалі: і гісторыку Карамзіну, і самому Мусіну-Пушкіну, і ягонаму сябру Бантыш-Каменскаму, і нават чэху Даброўскаму. Савецкі навуковец А. Зімін цэлую кнігу напісаў на гэтую тэму і нават вылічыў сапраўднага аўтара: архімандрита Спаса-Яраслаўскага манастыра Іаіля Быкоўскага. Утварылася цэлая школа скептыкаў, не толькі расійскіх, але і єўрапейскіх (немцы, французы).

А тэкст жыве і працягвае карміць (інтэлектуальна, зразумела)

цэлы легіён гісторыкаў і географаў, лінгвістаў-этимолагаў, паэтаў і фалькларыстаў. Адны шукаюць месца напісання тэксту, іншыя ўдакладняюць час напісання ці храналогію падзеяў, хтосьці спрабую вызначыць этнічную прыналежнасць аўтара. Гадоў гэта 35 назад аўтар кнігі «Аз і Я» Алжас Сулеменяў вышукаў у тэксле «Слова» шэраг цюркізмаў і прапанаваў аўтара — абрuseлага полаўца ці наадварот — цюркізванага славяніна. Што ж, кожнаму сваё. Найбольш працы кожнаму навукоўцу ці нават чытачу задаюць гэта звязаныя «цёмныя» месцы ў тэксле «Слова», малазразумелья ці наогул невытлумачальная выразы.

З адным з такіх «цёмных» месцаў звязаныя мае ўспаміны са школьніх гадоў. Было гэта ў сярэдзіне мінулага стагоддзя, а дакладней — у 1953-м годзе, у 9-м класе Ружанская сярэдняй школы, што на Берасцейшчыне. На ўроках рускай літаратуры настаўніца ўсім загадала вывучыць на памяць 20-25 радкоў са старожытнага тэксту «Слова». Кожны мог выбраць кавалак, які хацеў. Мне дык спадабаўся пачатак, «не лепо ли ны бяшеть братие» і г.д. Але кожны раз, даходзячы да словаў «растекашется мыслию по древу», я спыняўся — узінкаў малярскіх вобразаў баянавых мазгоў, размазаных, расцёкшыхся па галінках дрэва. «Серым влкном по землі, шызым орлом под облакы» — зразумела. А вось расцёкшыся мыслі (думкі) ну ніяк не стасуюцца. Інтуіцый падказвала, што да гэтай звязанай парадкі мусіць быць нехта трэці. Як у фальклоры: трэх браты, трэх дарогі, трэх галавы і г.д. Але інтуіцый усё і амблякоўвалася.

Ішоў час, ішлі гады, надышоў 1990-ы год. У Вярхоўным Савеце БССР створаная фракцыя БНФ «Адраджэнне», Беларусь восьвоста станове незалежнай дзяржавай. Зянон Пазняк прапануе мне распрацаваць канцепцыю першай эмісіі беларускіх грошай (асігна-

цыяў), ведаючы маю неблагую абазнанасць у геральдыцы, эмблематыцы, сфрагістыцы. Даручэнне выкананае, вызначаныя наміналы, назвы, памеры і нават малионкі, і Зянон з папкай-канцепцыяй, з аргументаванням і эскізамі ходзіць па калідорах колішній кебічайскай улады. Потым гэтыя матэрыялы асядуць недзе ў некім сейфе, а замест гістарычных асобаў, гістарычных помнікаў, гістарычных мясцін у нашых партманэз і кішэнях не ўзабаве з'явіцца звязынец з грызунаў, драпежнікамі і паражай траваедных.

Кажаце, пры чым тут «Слова»? А вось пры чым. Працууючы над вышэйзгаданай канцепцыяй, прачытаў, прагартаў, прагледзеў процьму матэрыялаў на тэму грашовых сістэм. Дабраўся да таварных грошай нашых продкаў, яшчэ ў даманетны перыяд. А грашыма ў старожытных славянаў службылі шкіркі дробных звязкоў: вавёрк, ласак, гарнастаяў, куніц. Вавёрка — яна ж веверыца, белка, векша — была самай дробнай грашовай адзінкай. Чытаючы пра «веверыцу» — натыкаюся ў Даля на назыву «мысь». Так называлі гэтага звязка на Пскоўшчыне. Далей — болей. Трубачоў дадае яшчэ адно імя: «мыслія».

І тут у майі памяці ўспыльвае

школьнае ўражанне ад «цёмнага» месца «Слова».

Падказкі пасыпаліся адна за адной. Успомніўся сюжэт са скандынаўскай міфалогіі. Вавёрка з забаўным іменем «Рататокс» бегае па сусветным дрэве, якое сімвалізуе трывадлінства нябеснага, зямнога і падземнага і служыць пасярэднікам паміж арлом (неба) і змяй (зямлі).

Ізноў спытаецца: пры чым тут скандынаўы? А вараг! Яны ж не адзін год пасвіліся на нашых землях і прынеслі з сабой, напэўна, не толькі добрую зброю. Есць нават меркаванне, што першую царкву ў нас збудаваў, яшчэ да хрышчэння Русі, нейкі

вараг Торвальд. Другая падказка

— з беларускай мовы. Дзеяслоў «уцякаць», хутка бегчы. Значыць, не «растекашется» Баянава вавёрка па дрэве, а разбягаецца. А тут яшчэ суседзі, палякі падкідаюць аргумент. Паляўнічы па-польску — «мыслівы». І не таму, што польскі паляўнічыя — самыя разумнікі. Мыслівы паляваў на мыслю-вавёрку. Бо здабычай былі чыстыя, натуральныя грашовыя адзінкі. А ўвідзе сабе, якім майстэрствам трэба было валодаць, каб патрапіць у маленькага, спрытнага, імклівага звязка паміж лісцяў, галінкам і сучкоў. Ды яшчэ і шкірку не папсаваць. Мыслівы быў асамі ў сваёй справе, снайперамі бронзавага і жалезнага вякоў, таму і захавалася іхнае імя праз тысячагоддзі.

Але і гэта яшчэ не ёсё. Падказка з мінскай тапанімікі. Была колісъ у сталіцы вуліца Дабрамысленская (захаваўся, праўда, толькі завулак з такай назівай). І вяла гэта вуліца ў паўднёва-заходнім напрамку, дзе да Менска падступала вялікае лясное ўрочышча, паросле дубамі, хвоямі, елкамі ды ляшчынай. А гэта значыць

тызованасць пастановаў, якія выносіліся камітэтам, з дакладным пералікам усіх такіх выпадкаў і з не менш дакладным прыбліжэннем гістарычнага і палітычнага контэксту. У канцы ён напісаў уяўную прамову для інаўтурацыі ўручэння ўзнагароды яму самому, якая пачыналася пералікам лаўрэатаў, што адмовіліся ад прыняція ўзнагароды, і працягвалася асуджэннем неадэкватнасці памкнення парумільённага народу ўплываць на літаратурныя густы ва ўсім свеце.

Хтосьці мог бы падумаць, што другі пісьменнік не хацеў атрымаць ўзнагароды Нобеля. Дзе там! Яны, два творцы, адрозніваліся амаль ва ўсім, апрача аднаго. Ніводзін з іх ніколі не пакінуў мары пра яе атрыманне.

Вось такая гісторыя двух пісьменнікаў з адной невялікай краіны недзе не ў цэнтры Еўропы. А якой будзе гісторыя трэцяга і чацвёртага пісьменнікаў з той самай невялікай краіны, пакуль яшчэ не ведаюць ні чытаць аўдыторыя, ні Нобелеўскі камітэт, ні самі пісьменнікі.

ПАМФЛЕТ

ДЗВЕ МАРЫ ПРА АДНО

Віталій ВОРАНАЎ

**Распавяду пра двух
пісьменнікаў з адной
невялікай краіны, недзе
не ў цэнтры Еўропы. Іх
аб'ядноўала не толькі краіна,
але таксама захапленне
ўзнагародай Нобеля.**

Так атрымалася, што яшчэ ніводзін пісьменнік, які паходзіў адтуль, ніколі не быў уганаваны славутай літаратурнай узнагародай. Факт гэтага не дазваляў нацыянальнай літаратуре «заніць свой пачэсны пасад між народамі», як напісаў калісці класік. Адзін з двух пісьменнікаў, добра ўсведамляючы сваю місію і адказнасць, пачаў рабіць усё магчымае, каб Нобеля ўрэшце ды атрымаць. Спярша ён разнаёмі-

ся і паддабрыў усіх магчымых патэнцыйных перакладчыкаў, якія перакладалі з ягонай мовы, пазней разаслаў свае кніжкі ва ўсё паважнай ўстановы Скандинавіі, а таксама Рыму, Парыжу, Лондану і Берліну, пасля паспрабаваў увайсці ў камітэту з упльывовымі прафесарамі літаратуры ў Кембрыджы, Оксфордзе, Сарбоне, і, вядома, у Стакгольме. Урэшце праз іх ён паспрабаваў, траба прызнаць, не без пэўнага поспеху, выйсці на некаторых сябраў таемнага журніла, як разгараецца самая жахлівая і ўсе вякі гісторыя вайна, выра-

шылі ўпершыню ўстрыміца ад ўручэння. Паэма заканчвалася метафарамі пра несправядлівасць і нешанцаванне, якія быў, вядома, алегорыямі на магчымасць і патрэбу выпраўлення мінулага ў сучаснасці.

Другі ж пісьменнік з той самай краіны выбраў абсалютна працілеглу тактыку. Ён застаўся ў краіне і зусім сілаў сваёй творчай энергіі пачаў крытыкаваць ідэю ўручэння Нобелеўскай узнагароды. На пачатак ён дакладна праштудыяваў біографію засновальніка ўзнагароды Альфрэда Нобеля — з мэтай выстаўлення яго навуковай дзеянасці ў як мага найгоршым светле. У эссе пад назівай «Нобель-Шнобель» пісьменнік засяроджваў увагу на амаральнасці вынаходніцтва дынаміту, найбольш смерцяноснага рэчыва ўсіх часоў. Раскрытыкаваўшы фундатара прэміі, пісьменнік узяўся за вербалную вайну з каралеўскай дынастыяй, выстаўляючы яе як апошніх прайдзісветаў і непераўзыдзеных авантурнікаў. Затым ён перавёў увагу чытацкай публікі на палі-

► ПАЭЗІЯ

СНЕЖНАЯ АЗБУКА ЧАРНАГОРЬІІ

Аднаго з выбітных сучасных паэтаў Чарнагорыі Андрэя Радулавіча ведаюць далёка за ягонымі роднымі гарамі: паэтычныя творы Андрэя перакладзеныя на два дзесяткі еўрапейскіх моў, сярод якіх італьянская, румынская, расійская, украінская, грэцкая, польская, іспанская, англійская, французская... Чарга — беларускай. У вершаваную нізку, прапанаваную ўвазе чытачоу «Літаратурнаі Беларусі», увайшлі пераклады з кнігі «Снежная азбука», якая ўбачыла свет у 2007 годзе.

Андрэя Радулавіча нарадзіўся ў 1970 годзе ў Падгорыцы, жыве ў Падгорыцы і працуе ў Падгорыцы рэдактарам у часопісах «Літаратурныя нататкі» і «Squaire». Аўтар дзесяці паэтычных кніг на розных мовах, лаўрэат прэстыжных еўрапейскіх літаратурных узнагарод. Цягам многіх гадоў актыўна і плённа займаецца пашырэннем культурных сувязей паміж славянскімі народамі.

Андрэя РАДУЛАВІЧ**Фурман**

Утрох войнах вазіў ён
на бамбукавым вазку
вядомых і невядомых
на той свет
калисці ў саломе
канюшыне
пшаніцы
калисці праз чорную варту
пракокваў глыбака зямлю
капаў драбінажкі гузікаў
зубоў і ўспамінаў

Аднойчы заснуў ён ціха
і пералётчыны яйкі
сціскаў і тытунъ герцагоўскі
і косы і бровы быццам цыкорыю
злізаў яму родны конь

Зараз палююць
больш лоўка і бойка
ён шкрабе блажэнную смерць
як варанога каня пад слівовіцу

Толькі ягоны галасісты певень
у сініяй кароне з хаціны
яшчэ аклікае некага

Вядзьмарка

Да прыкладу гэтая вось трохзубая бабіца
наўйным раздае чырвоныя яблыкі
ранеты ды іншую садавіну
не пераносіць часныку
гайсае на сернай мяtle і ездзіць без
фараў ноччу
але калі хочаш
дык і вядзьмаркі не такія як некалі былі
змяніліся
то мужчына то жанчына —

не шта двуполае

з напружаным тварам барбі
у якой грошай як бруду
да ўсіх роляў гатовая
занядбаныя млыны замяніла
катэджамі хілтан гатэлямі
гарадамі аэропортамі
гасцюе ў папулярных радыёперадачах
абвяшчае
вінаваціць
адбірае
судзіцца
рэкламуе
модныя подыумы топча
экспарт імпарт кантралюе
вырабляе цукеркі бломбы
усе гульні гуляе на шыасце сястра
новую веру прадстаўляе
газ для пацукоў і людзей
элегантная з брыльнітавым
гадзіннікам на руцэ пад шыяй
прадказвае

заклінае
прычесвае
калецыянер
рэдактар і прэс-сакратар
злая і мітая
вытанчана катуе
Мятлужка

Па выходных чысціць калі-нікалі
наш дом
Перад даажджом ператвараеца ў жабу
Тады малако прагаркае і дзеци яго

не п'юць

Парасон*Радавану Байовічу*

То не парасон з якога
паэт тапельных душ
зняў пярсцёнак і заручыўся са сваёй
дарогай
той блакітны з самотнай усмешкай
на канцы
пад якім Маякоўскі
спакушаў на Чырвонай плошчы
І гэта не парасон з тысячы

і адной ночы

Размова не пра парасон
пад якім знішчалі гарады
гучалі важныя размовы масты
і адняванні
выносілі прысуды ды ўступалі ў шлюбы
бласлаўлялі люд на плошчы

Святога Пятра

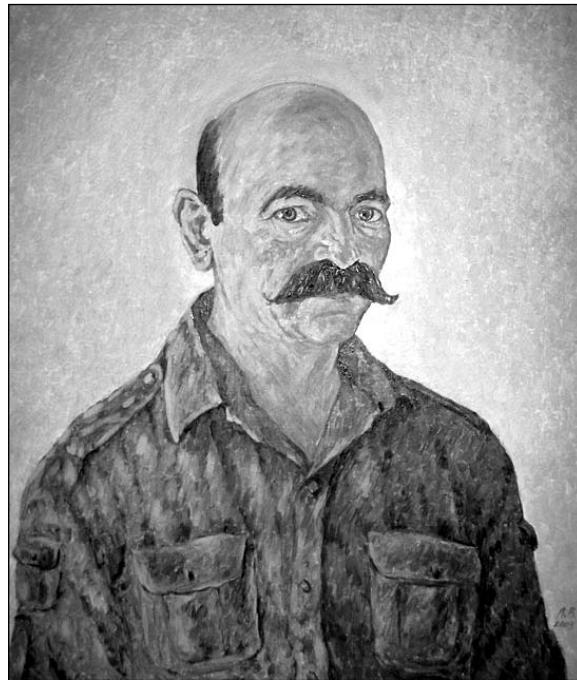
сеялі попел індыйскіх мудрацоў
выгульвалі сабак кітайскага цара
альбо запачатковуvali асновы

для дома ўсіх народаў

ПАРТРЭТ

ПАЛЁТ НАД ЖЫТАМ

ПРА КАРЦНЫ ЛЯВОНА ВАЛАСЮКА

Ляўон Валасюк. Аўтапартрэт.

Партрэт Ярыны Дашынай

Валянціна ОСІПАВА

Выдатны англійскі пісьменнік Джон Фаўлз з горыччу папярэджае чалавецтва, што знікаюць не толькі рэдкія віды жывёл, але і рэдкасныя разнавіднасці пачуццяў.

І сапраўды, сацыяльныя ўзрушэнні паднялі столькі мулі са дна падсвядомасці, што ў душы нашага грамадства ўсё менш застаецца месца крытэрыям дабрыні. З нашага абіходу паціху знікаюць такія слова, як дабраталюбства, ахвярнасць, бескарыснасць, самаадданасць. Наогул, дабрыню чамусьці началі амаль што таптаць нагамі, параўноўва-

ючы з кволасцю, а то і з дурнотаю. Прыйдзеся ішчыра: калі раптам зойдзе гаворка пра альтруізм у кантакце сучасніці, разумны сенс, падахвочаны кагортай піхолагаў і звіхнутай рэчаіснасцю, у першую чаргу з уніклівасцю анатамічнай адшукваць хоць які-небудь занядбалы карысны намер у дабразычлівым учынку, а калі ж не патрапіць знайсці паверджання сваёй падазронасці, пагардліва пакруціць віртуальнім пальцам каля віртуальнай скроні.

У час, калі на грамадскай ніве культиваваныя раней высокія ідэалы ў такім заняпадзе і з кожным годам на прасторах ідэалогіі ўсё больш прывольна пачувае сябе нахабнае пустазелле, у час, калі інстытуты духоўнасці таксама раз'яджаюць карозія меркантыль-

насці, распавяддаць пра нейкі там альтруізм нават рызыкоўна.

І ўсё ж такі, дзякую Богу, не звязліся з нашай замлі людзі, якія не ўсе свае ўчынкі падпарадкоўваюць уласнай карыслівасці і грашоваму абагачэнню. Ляўон Валасюк, берасцейскі мастак і літаратар, нягледзячы на сціпластъ ганарапаў і брак вольнага часу, робіць паціху добрую справу: уласбяле ў фарбах сваіх калет з берасцейскай творчай сябрыны («Берасцейскага вогнішча»).

У своеасаблівай літаратурнай галерэі — партрэты Алеся Каско і Аляксея Філатава, Ніны Мацяш і Ярыны Дашынай, Алеся Паплаўскага і Сяргея Амельчuka, Міколы Папекі ды іншых паэтаў.

Не бяруся рабіць падрабязны аналіз твораў. Гэта, у рэшце рэшт, справа прафесіоналаў. Мяне ж, на-

роўні з маральным аспектам, найперш цікавіць палітра ўражанняў. На мой погляд, мастак не ставіць перад сабой мэты расшарковацца перад другаснасцю вонкавага вобліку, а спрабуе як мага больш пранікнуць у складанае ўнутранае асяроддзе творца тонкай паэтычнай субстанцы. Інакш для чаго яму ва ўласным партрэце паказваць не росквіт жыщёвых сіл, а чалавечую ролю адольвання перыпетый жыцця? Нават Папека, які, як вядома, і ў ясны сонечны дзень будзе з жарам сцвярджаць, што за вонкнамі навальніцца, пагодзіца: матэрыйлізаваная мастаком Міколава харызма на ягоным партрэце яскрава б'е праз усе сіставыны сціплай постаці і начыста забівае прышліены да паэта каларытыны пружанскі пейзаж. Мала, мала папекінаўскім амбіцыям лагоднасці рапсавага квітнення! На заднім плане яўна не хапае старожытнага Рыма, ахопленага польмем ці, на крайні выпадак, презідэнцкай «круцёлкі»...

І на партрэце Ярыны Дашынай бачышь не прывабную маладую жанчыну ў шчаслівай пары мацярынства, а не па гадах творчую сталасць, якая ўладарна наклада адбітак на вобраз таленавітай паэткі.

Асобна хочацца затрымацца на калі супяречлівага партрэта Ніны Мацяш. Скажу ўчыра: першае ўражанне ад карціны было ўражаннем абывацеля. У галаве разгублена замітусілісі думкі: ці гэта няудача, ці такая задумка мастака? Вядома, кожны майстрап мае права на свой стыль. Як не згадаць знакамітага Мадыльяні, які, як вядома, нягледзячы на нястачу сродкаў да існавання, не згаджаўся змяніць сваю творчую манеру і сурову абыходзіць з вонкавым падабенствам, каб яно не было заслонаю эманацыям душы. Але ў дадзеным выпадку я беспаспяхова шукала ў рысах твару, у позірку, у застылай постаці Ніны Язэпаўны той рэдкай сардэчнасці, якая здзіўляла кожнага, хто меў шчасце быць знаёмым з вялікай паэткай, якая зрабіла адчувальны ўклад не толькі ў беларускую, але і ў сусветную лі-

таратуру. І гэта адсутнасць аўры цяпла «абіла з ног» маё ўражанне ад партрэта.

Зусім па-іншаму ён глянуўся мне ў Белаазёрскай гарадской бібліятэцы, якая з нядыўнага часу носіць імя знакамітай зямлячкі, дзе праходзілі чарговыя паэтычныя чытанні «Бабіна лета з Нінай Мацяш». Перш-наперш кінулася ў очы незвычайная (амаль суровая) засяроджанасць, якая дарэшты адмітае ўсё навокал: і ласкавы пагляд летняга рання за вакном, і святочны палёт ластавак, і кветкавае хараство, якое з такім любоўю Ніна ўласбяла не толькі ў паэтычных, а і ў сваіх пёркаграфічных шэдэўрах. У напружаным абліччы, паводле трапнай заўвагі Алеся Разанава, адчуваецца нешта егіпецкае, я сказала б, нават нешта сакральнае. Як мне здаецца, толькі ў такім медытатыўным стане і можна ажыццяўіць палёт над жытам — палёт над мітуснёй, над прозай жыцця. Нездарма сціплай паэта прасіла мастака, які браў дазвол на партрэт, не маляваць яе з крыламі. Хто ведае, ці не вадзіла рукой Ляўону тая ж самая Муз, што надыктоўвала нашай бе-расцейскай зорцы зорныя радкі, каб побач з фотаздамкамі і творчым набыткам мы маглі бачыць прајаву акрыляючай сілы духу вялікай мысліркі, ўсё жыццё якой з'явілася пацверджаннем яе выпакутаваных думак:

*Інач усё, што можаш
перайначыць,
Вітай усё, над чым не ўладні ты.
Што ж да аддачы...
Не чакай аддачы.
Не тут яна. За рысай нематы.*

Гэта, канечнэ, мой пагляд на творчасць Ляўона Валасюка. Але і ў кожнага з вас ёсць магчымасць атрымаць уласнае ўражанне ад яго карцін. Прыязджайце на штывосеньскія мачяшынскія чытанні ў Белаазёрск! Там заўсёды рады гасцям. А мне хочацца пажадаць самабытнаму мастаку і літаратару і надалей творчага плёну і ад душы падзякаваць за добры пачын.

ТЭАТРАЛЬНАЕ

КВЕТКА ДЛЯ ПІНЫ БАЎШ

Сяргей КАЛЕНДА

Свабоднаму Тэатру прысвячаецца

Калі сам жывеш у свеце слоў, калі знаходзішся ў працсе творчасці й галава перапаўненца тэкстам, які так неабходна пекласці на паперу і зрабіць гэта тэрмінова, неадкладна, Свабодны Тэатр апынаеца каталізатарам, бяспречна...

Але як толькі бярэшся за паперу, ужо паспявае насунуцца новы тузвін ідэй новых тэкстаў, і пачынаеш у думках распльывацца ў розныя тэкставыя бакі. Я даўно ўжо планую напісаць драму для тэатра аднаго акцёра, штосьці ўрбаністычнае, абсурднае, ганебнае... напісаць п'есу — задача спасцігальнае й адначасова — не... чагосьці заўсёды не стае... гэта які з раманам, які можа ляжаць гадамі ў тэчцы, пісацца, перапісвацца ў заставацца чымосьці далёкім, няспраўданым...

Чаго не скажаш пра апавяданні альбо літаратурныя праекты... какуць, кожны чалавек носіць у сабе гатовую кнігу, яе трэба толькі правільна разбіць на часткі й запісаць... але ў кожнага гэтая кніга розная: у кагосці — як раман, у кагосці — як нешта пост-, нехта носіць свою кнігу ў выглядзе цытат з іншых твораў... дык вось у мяне, замест гатовай кнігі ў галаве існуе гатовая п'еса, але я яе чамусьці не могу выкласці на паперы... апавяданні — лёгка... праекты, нават раман, магчыма... але п'еса — гэта немагчыма... я наведваў шмат розных тэатраў, чытаў драматургію, знаёміўся з драматургамі, піў з акцёрамі... але ўсё дарма... пакуль я не пазнаёміўся са Свабодным Тэатрам... штосьці пачало варушыцца, спачатку ў целе, потым гэта перамяцілася ў галаву, магчыма, гэта першыя спробы нарадзіць п'есу... хто ведае, але пакуль толькі гэты тэатр выклікае нейкія варушэнні ў калятэатральнай прасторы, ён

нібыта каталізатор, якога раней не ставала...

Колькі ўжо разоў усухваляўся Свабодны Тэатр, але кожны раз ён нікога не пакідае абыякавым... кожны раз слова апынаюцца ніжэй за пачуццё, якое атрымліваеш пасля спектакля... ты адчуванні, што выносиш з хаткі на ўскрайне, у прыватным сектары Менска, дзе кожны, хто сядзіц півак з табой, не проста глядач, а блізкі табе чалавек, інтэлектуальны, ідэйны сваяк, і вы сядзіце разам, шчыльна, блізка, далучаныя да нейкага містычнага дзеяння, у нейкім творчым уздыме ўнутраных пластоў эмоцый, пачуццяў і думак і, пачынаючы з першынстваўных адчуванніў і заканчваючы духоўным канцептам, усе вашия такія адасобленыя малекулы злучаюцца ў агульным сакральным захапленні, якім, па сутнасці, нельга дзяліцца з мінамі недзе на вуліцы...

Падчас і пасля прагляду п'есы гэтыя выпадковыя сустрэчы з вачыма суседзяў... калі адбылося

пранікненне ў душу акцёра, які эмацыйна расхінты перад табою — і нават існуе магчымасць бачыць, як б'еша ягонае сэрца, як яно трыміць, прамаўляе ў адчай штосьці вельмі істотнае... з'яўляеца адчуванне, што паветра вакол таксама распавядзе разам з акторам, цытуе жыццё, раскрывае аповеды, становіща зразумелым: ўсё, што ты можаш адказаць на пытанне «як прайшоў спектакль», гэта прамаўляецца і захаваць у сабе тое, што набыўшы з тая сакральная паўтары гадзіні. І, пакідаючы тэатр, спыніўшыся пакурыць ля яго дзвярэй, ты будзеш глядзець у глыбокія очы тых, хто гэтак жа, як і ты, перажыў катарсі, памёр і адрадзіўся разам з драматургам, навучыўся мудрасці разам з харэографам, або проста спазнаў непараўнаныя шакаладны прысмак далоняў акцёраў, што дакрануліся да цябе... ты будзеш глядзець на свет з іншага ракурсу...

Ты ўзбагацішся творчасцю, і нішчо не будзе замінаць гэтаму, бо тэатр ёсць тое самае — тваё, чаго ты так доўга шукала, блукуючы з тэкстамі ў галаве... ты будзеш перабіраць у памяці ўбачанае і пачутае і успамінае менавіта тых актораў, за спінай якіх ста-

яў, калі яны плакалі, смяяліся і з'язжалі з глузду, — менавіта гэтае чараўніцтва, дзе ў сілу магутнага, блізкага кантакту з дзеяй, з працэсам гульні ты сам становішся акцёрам, і вашыя сэрцы б'юцца ва ўнісон... і разумееш, што, дакранаючыся да мастацтва, ты нават не заўважаеш, што мастацтва дакранаецца да цябе...

«Мне не цікава, як рухаеца людзі, мне цікава, што імі рухае», — казала Піна Баўш...

Мной рухае неперадольнае жаданне пісаць, ствараць літаратуру, чытаць, вывучаць мастацтва й аўтарскае кіно, мною рухае непаўторны набытвы досвед, які я выношу пасля прагляду п'есы, і спяшаючыся дахаты, натхнёны ідэямі новых гісторый, натхнёны творчым працэсам, каб нешта ствараць... мною рухае ўпартасць, маё крытычнае стаўленне да сябе, мною рухае тое, як часта несправядлівіца ставяцца да мяне... мною рухае абыякавасць людзей... я ніколі не хачу стаць абыякавым... мною рухае любоў маёй сям'і... мною рухае жаданне быць кім-самаці, а не чымсамаці... мною рухае эзга... мяне рухае маё «я»... мяне рухае Свабодны Тэатр... тэксты ў галаве, каханне ў мэты... я рухаюся, я жыву, я існую...

КРЫТЫКА

22 (14)

► ВОДГУК

ПАСАДА АЛЯКСЕЯ БЕЛАГА

АЛЯКСЕЙ ФІЛАТАЎ

**Другі раз за некароткае сваё
літаратурнае жыццё на такой
самай «пасадзе», як у Аляксея
Белага, пішу пра паэта
з блізкіх Баранавіч, добра
не ведаючы яго.**

Даўно чуў, захапляўся вершамі, ды не судзіла сустракацца. А вось сутыкнуща са шчырым светам ягонага крэўнага роду давялося цераз брата Канстанціна Ільчика. У ліпені 2000 года па-чалавечы зрабіў ён для мяне амаль лёсавызначальную паслугу. Пры больш блізкім знамствстве з Аляксеем Ільчом яшчэ раз упэйніўся ў справядлівасці выслуёя: яблык ад яблыні далёка не падае. Дабрыня — дамінанта сямейнага духу Белых.

Крышку подаўну так пісалася пра таксама незнаёмага і таксама таленавітага паэта Івана Арабейку. Дык якую пасаду займае Аляксей? А такую, як і Арабейка. Іхня пасада — паэт, пісьменнік, а вось прафесіі розныя. Аляксей — марак, Іван — шклодуў. Але

іх яднае адна, дарагая душы, справа, адзін занятак — тварыць! І сцвердзіў гэта Белы шчырым паэтычным радком, у якім вызначыў галоўную думку (ідею) сваёй паэзіі: А мая душа не адбалела // Аб пакутным лёсе Беларусі // Бо працу Аляксеем Белым // Пасаду страціць не баюся.

Сам Бог ведае, што зредзь даруочы чулую душу дзіцю свайму — ой як цяжка выбіцца таму ў творцу! Ведаюць гэта і кожны з тых, хто пакінуў пасля сябе няхай зярнітка, няхай каліцца, няхай расінку-пярлінку ў літаратуры,

у мастацтве. Бо творчасць — гэта праца душы, асабліва плённая, калі ў душы гэтай з зачацця, з нараджэння да скону жыве ўсё магутны Творца.

Свой арыгінальны па афармленні, «таненкі» зборнік паэзіі (малы, ды залаты) «Кветкі ў стагах» адкрывае былы «марскі воўк» з адчуваннем у душы Неба і прамаўляе ўзрушана і шыгра да кожнага з нас: У небе ўзышла Віфліемава Зорка // Наастала Хрыстоў Раство! // І забыўшыся ўзрашце на спрэчкі і бітвы // З адчуваннем любові й віны // Людзі ў дзень гэтых светлы ідуць да малітвы // І гудуць над Зямлёмю Званы...

Як і належыць хрышчонаму чалавеку, успомніўшы паперад адказнае справы Хрыста, Аляксей Белы вядзе чытача ў «свет цудоўны і бясконцы» і па «шырокай дарозе», і па «сцяжынцы да роднае хаты». Разам з паэтом трапляе ў гэтае буйства жыцця і чытач. Але разам з вясёлкай пышчоты, замілавання ўрываецца ў сэрца... няўхільная, бясконцая туга, бо трапляем мы ў... памерлую вёску, дзе жывы толькі конік у траве. І паўстаюць уваччу вершы пра пакутны лёс Беларусі, манкурцтва

яе павадыроў, духоўны, «жывы» Чарнобыль...

Здзіўляе паэтычнае спеласць Аляксея Белага, ягоная зарыентаванасць у часе і прасторы. І роднае цёплае Палессе, і зледзянелая Поўнач, і пасляваеннае басотнае дзяцінства, і сталае, ды ўсё ж з бунтарскаю закваскаю, сёння, шматтэмнасць, шматдумнасць, шматпачуццёвасць, гімны, оды Каханню, Айчыне, Мору, радкі пра паплечнікаў у слугаванні роднаму слову «куюцца, гартуюцца» не халодным чаляднікам, які авалодаў літаратурнымі падаруннымі штампамі, а талентам з Данкавым сэрцам у грудзях.

Арыгінальная, своеасаблівая вершы пра пазію і асабліва пра паэтаў. На могілках у Міхнавічах скончылася бадзяжная дарога Міколы Купрэева. Ляжыць наш геніяльны паэт побач з Аляксеевымі дзедам, бацькам, бабай і матуляй. І спее ўпэўненасць у душы, што «жалуды адскочаць» ад усіх пяці камянёў і праастаць магутнымі дрэвамі ў новае жыццё...

Шмат чаго знайдзе беларус-патрыёт у цененъкай памерамі ды густою зместам кнігі Аляксея.

Скончыць падзяку цёзку свайму за карысную ягоную працу карціць двума сказамі пра два вершы з «Кветак у стагах». Колькі адплюзуцца, насмечана рознымі цынікамі, ханжамі пра братэрства, единасць славян, якія, безумоўна,

былі, ёсць і павінны быць насуперак хіжым «объединителямі». І як магутна сказаў пра гэта беларускі паэт Аляксей Бель: Аркестр заціх, салют заціх // Адплакалі мужчыны // Ды будуць вечна помніць іх // Ойчызна і Айчына (верш «Загінуўшым пілотам»).

Праўду, шчымліва-пяшчотную, салодка-гаркаватую, выпакутаваную праўду чалавечых пачуццяў гаворыць Аляксей і для душы, і для разуму: «У маленькім Лагішыне будзе дыхаць бы, у Блока цішком ля акна жанчына духамі і туманамі. А за ёй назірае звераваты, у гадах, дальнабойшчык. Зоркі ляжаць на дне вясковага калодзежа. Горкне ў келіху віно. А прынц з прынцесаю не сустрэнуцца. Сумленне перамагае заган, доля не даруе, можа, і бессмяроцца шчаснага імгнення, хоць абое бясконца жадалі зліца ў адно» (верш «Снежань. Хутка перадсвяточны дні»). Адчучы, узрадуйся, уздыхні, чытач...

Густая, не «для нежнога ушка» (хоць яно і не аглухнне) пазія Аляксея Белага. Настоенае, адстоенае, тройчы перагнанае духоўнае пітво, моцнае, як «тры чаркі», што «так выдатна пайшлі ў касавіцу». Раю нашым літаратурным крытыкам ухапіць моцнага, свежага духу, адшукайць у творчасці правінцыйнага паэта красу і моц «дабром прасякнутае музы».

► РЭЦЭНЗІЯ

АДАДАЯ

Таццяна БАРАДУЛЯ

У 2011 годзе ў выдавецтве «Кніга» дэбютаваў з кнігай паэзіі «Душы маёй няскончаны палёт» Эдуард Дубянецкі.

Жанрава і тэматычна аўтар раздзяліў вершы на 5 раздзелаў: I. «Туды, дзе мора сінім амэтыстам...» Лірyczныя раздумы, спробы філасофскага асэнсавання жыцця і вызначэння месца Чалавека ў Свеле. Маналог лірyczнага героя звернуты найперш да сваёй душы, а праз яе — да праніклівага чытача, як да свайго «alter ego». Вершы кранаюць шчырасцю, юнайчай узнёсласцю, рамантычнасцю, верай у светлае (найбольш выразныя, на мяне думку, наступныя: «Зорка лёсу», «Дрэвы», «Зліццё», «Заходзь...», «Кропка», «Басаногі дождж», «Мора радасці», «Маўклівы сум», «Не спяць...», «Прыгонны артыст», «Тайроў зайздрасці», «Суполка адзінотнікаў самотных», «Душа мая — неба сяброўка»). Тут ёсць нечаканыя трапныя вобразы і назіранні за жыццём, паэтычныя вынаходкі і ўдалыя эксперыменты:

Дрэвы

Быць можна, дрэвы —
эта спрадвечныя
Сувязныя
Памік шматфарбным
і шматгучным
Надземным, нашым светам
І царствам маўклівым
падземным...

Трэба адзначыць, што ў некаторых вершах сустракаюцца

і стылістычныя памылкі альбо недакладнасці. Напрыклад, у вершы «Вечная спадарожніца»:

...Заўскды
Са мной ты —
Спадарожніца мая,
Якая
Не адыходзіць ад мяне...

У вершы, які даў назму ўсяму раздзелу, чытаем: «...дзе карал білічыць ў вадзе, бы сонца...». Але ж карал у прыродным выглядзе (калі ён у вадзе і не згублены якой-небудзь ныральніцай у ювелірным вырабе) зусім не білічыць, тым больш не білічыць, як сонца.

А верш падназвай «Раз'юшаны вандал» нагадаў мне дзіцячую страшылку кшталту «чорнай чорнай ноччу ў чорным-чорным пакой...» (нягледзячы на тое, што вобраз у ім вымалёўваеца арыгінальны):

...Прайшоўшы па залах
Майго дома,
Раз'юшаны вецер
Скінуў плащ
Чорны свой...
І тут мне
Падалося
Што то быў не вецер,
А той,
Бачаны мной
Ў страшным сне,
Нашай жарсці
Шалённа-ністрымнай
Ненасытны, пражэрлівы... воўк.

II. «Ужо блізка цунамі кахрання». Як вынікае з назвы, у гэтым раздзеле прадстаўлена любоўная лірыка. Лірyczнаму герою ўласцівія шчырасць, неабароненасць (і нежаданне абараніцца), тонкасць адчувацца, вастрыня

(а дзе-нідзе і напал) пачуцця, а таксама чысціння і свято душы. Адчуваеца сапраўды перажытая, няма надуманасті, жадання неяк упрыгожыць сябе. А тое, што ідзе з душы, трапна, па-мастаку ўвасабляеца ў формы. Канешне, нічога новага аўтар тут не сказаў (як і многія сучасныя майстры слова ў гэтай тэматыцы), але для любоўнай лірыкі больш, чым для якой іншай, характэрна выслоўе: не істотна што, а істотна як.

...О, як мне хочацца!
Ў нябеснай прасторы
Пагушкацца разам з табой
На касмічных арэлях,
Прымачаваных
да бліжэйшых зор...

Кранаюць таксама вершы «Напаўненне», «Кругазварт пачуцця», «Калі б...», «Імклівай», «Было свята...», «Каханне», «Пад восеньскім небам», «Так і не», «Тваё каменнае маўчанне», «Раманс аб страчаным каханні», «Твой позір», «Таямніца дзяячоў душы», «Узыходжанне», «Цень», «Цунамі кахання». Аўтар не толькі ўвасабляе ў слова сваё пачуццё, але і спрабуе падзяліцца з чытачамі, адзін з якіх самаіроніі яго асэнсаваць.

У некаторых вершах сустракаюцца сэнсавыя недакладнасці. Напрыклад: «Цяпер твой вобраз бачу толькі ў сне // Бяссоннымі і доўгімі начамі...». У сне ў бяссонную ноч? Тады якая ж яна «бяссонная»?

У вершы «Каханне, забітае цемрай» слова «цемра» сустракаеца 8 разоў, а слова «кахранне» — 3 разы (колькасць радкоў — 9). То і зразумела, чаму ў выніку кахранне атрымалася забітым цемрай — з-за колькаснай перавагі апошняй...

III. «Не чутны спеў Арфея на

існаваннія, дачынення ў светам і сваім унутраным «я». Але трэба адзначыць, што праз нагрувашчванне вобразаў (здань, бездань, чорныя птахи, чорны д'ябал, ледзянная туга, страх, Вялікі Жах, гора, вар'яцца, крумкач, нябыт, пекла) аўтар не вырашае вышэйзгаданыя праблемы, а паглыбляе панічныя настроі, не дужа стараючыся зрабіць гэта хаяць бі мастакімі сродкамі, у чым мне бачыцца галоўны недахоп гэтага раздзелу. Напрыклад:

<...>
...Я адчуваю,
Што ўжо вельмі блізка
Ад нас усіх вялікая бядा.
Але мае ўсе
Прадчуванні не патрэбны
Нікому ў гэтым свеце...
А шкада...

Адносна вершаў кшталту вышэйзгаданага хаетася б запытана: а чым яны, акрамя наяўнасці рыфмы, адрозніваюцца ад прозы?

IV. «Ад А да Я». Вершы ў розных жанрах і відах. Актава, александрыскі верш, акраверш, брахікалан, версэт, вершасказ, віралэ, газель, гашма, касыда, кыта, лімрык, ліаграматычны верш, ло, пантарым, рандо, рандэль, рубаі, рытурнэль, рэха-верш, санет, сіцыліана, танка, тайтаграмма, трыйялет, туюг, тэрцына, фард, хоку, ямбы — формы, у якіх аўтар, нібыта аддаючы даніну Музе Пазії, спрабуе сябе. Вершы нераўназначныя па мастакім узору і наяўнасці мастакіх сродкаў; на розную тэматыку (грамадзянская, філасофская, любоўная лірыка). Вобразы вершаў грамадзянскай скіраванасці падобныя да образаў з папярэдняга раздзела кнігі (зрада, зло, мана, цемра, страшы). Уражанне, што «засціканне ў форму» адмоўна адбілася на іх якасці. Асобныя вершы філасофскай скіраванасці, а таксама любоўная лірыка,

вершы грамадзянскага зместу па вобразнасці і якасці валодання мастакімі сродкамі, а версэт «Без цябе» і вершасказ «Зоркі» вылучаючы арыгінальнасцю аўтарскай задумкі, сюжетаў, а таксама натхненнем і святылом, якім «дыхае» кожны радок вышэйзгаданых твораў: «Я ніколі не адчуваю сябе цласным, напоўненым усімі фарбамі і пахамі жыцця; я — нібы разбітае люстэрка // без цябе, // мой сябра!»; «Звычайна зоркі вельмі пільна і зорка ўгліджаючыца ў глыбіні Сусвету, бо трэба ж добра ведаць, што іх чакае наперадзе і ці не ляціць насустречу хто-небудзь з іхніх ворагаў. <...> І як жа хороша зорнай ноччу глядзець у неабсяжнае і недасяжнае неба, з якога нам падміргваюць і ўсміхаюцца тамтэйшыя абарыгенкі — зоркі!»

Трэба адзначыць, што формы касыда, віралэ, кыта і фард упершыню ўжыты аўтарам у беларускай літаратуре.

V. «Кропелькі». Паэтычныя афарызы і мініяцюры — самы ўдалы раздзел у кнізе, дзе паспраўднаму праізвіўся «партрэт» творцы, яго непаўторныя паэтычныя голас. Думкі, якія аўтар «разняволіў», і аказаўся самымі трапнымі і яркімі. Лак

ВОДГУК

ТУРМА І ВОЛЯ:

ПАВОДЛЕ ПАЭМЫ УЛАДЗІМІРА НЯКЛЯЕВА «ТУРМА»

Міхась ЮЖЫК

**У №55 часопіса «Дзеяслоў»
была апублікаваная паэма
Уладзіміра Някляева «Турма»,
напісаная, як пазначана ў
публікацыі, «25–31.12.2010»
ва «ўнутранай турме КДБ».**

Вось такім чынам бавіў беларускі паэт час ад каталіцкіх Каляд да Новага года. Твор падкупляе найперш праўдай перажытага і магутнай энергетыкай, якая не часта з'яўляецца ў чалавека, якому за шэсцьдзясят. Яе быццам пісаў малады чалавек, самой прыродай заведзены на максімальнае дзеянне і барацьбу. Усе радкі паэмы — гэта змаганне з Турмой ва ўсіх магчымых яе праявах. Хаця Л. Талстой, калі быў пад хатнім арыштам у Яснай Паліяне пасля вядомага ліста «Цару і яго памочнікам», ледзьве не скардзіўся на тое, што яго не пасадзілі ў турму. Бо турма для сумленнага чалавека (Талстога) была ў той цемрашальскі (як здавалася пісьменніку) час адзіным для яго прымальнym месцам. Ён

хацеў пацярпець не менш, чым церпіць Воля ў яго краіне. Праўда, як паказалі далейшыя рэвалюцыйныя падзеі, змаганне за Волю і перамога, калі гэта адбываецца гвалтоўна, часам прыводзіць да яшчэ горшай Турмы.

Уладзімір Някляев падышпо да паэмы не плоска, не спрошчана, не прамалінейна. Гэта не крик зняволенага «Адчыніце, сякія вы і такі!», гэта са скразной ідэяй шматластовы твор...

Пазбягаючы адналінейнасці, Някляев, на маю думку, занадта ўскладні вобразнасць паэмы. А яе шматсэнсавасць таксама не будзе напоўніцу зразумелая простаму чытачу. Аднак, адчуваваеца, калі паэму чытаць усіх, то яна, дзякуючы энергетыцы, прасякне любое, нават самае замкненасць сэрца. Мабыць, твор і прызначаны для чытання з высокіх трывун. Толькі дзе тыя трывуны?.

*Турма ў турме — і воля ў ёй.
Усе за кратамі ў краіне,
Дзе дух крывіці нема гіне,
Разніты з мовою сваёй.*

Што гаворыцца ў гэтых чатырох радках? Здавалася б, кожны

зразумее: дух наш беларускі нацыянальны не можа выбіцца з-пад краты агульнага рускамоўя і прасавецкай ідэалогіі. Аднак — не толькі гэта. Радок «Турма ў турме — і воля ў ёй» можна чытаць па-рознаму. Першы варыант: душа, якая і на волі ў турме, пасаджана ў турму; і адначасова ў турме — прага волі. А другі варыант: душа, вырываючыся на волі з вязніц сваіх забабонаў, можа нават у турме нарадзіць для сябе волю.

Прычым апошні варыант выглядае для мяне якраз і сэнсавым стрыжнем паэмы. Во пры канцы, ад «кахання» з Турмой, паэт нараджае волю.

*Aх, воля, воля! Што хацець,
Апроч цябе?. Даљбог, нічога!
Калі ты не са мной — дарога
Ёсць да цябе, якой іду.*

Літаральна на працягу ўсёй паэмы У.Някляев вобразна даўдзіць чытачу, што не трэба прымітыўна, выключна ў палітычным плане, на канкрэтным яго прыкладзе разумець імкненне лірычнага героя да волі. Воля — паняцце тут надзвычай шырокое. Гэта стан душы. Паэт і ў тур-

ме можа аказацца не скораным, вольным, нават вальнейшым, чым на свежым паветры без краты і ланцугоў. Большасці ж насельніцтва нашай краіны воля і не патрабная зусім, бо яны баяцца выйсці на тулю волю з вязніцы сваёй душы і гатовыя ахвяраваць сваёй волі дзеля спакою і адноснага дабрабыту. Або для таго, каб не было яшчэ горай. (Каб нехта ўзяў на сябе адказнасць за нас.)

Да волі трэба дарасці і саспець унутрана, каб яе атрымаць вонкава. Людзі ў адносна вольных краінах выцікалі з сябе рабоў стагоддзямі. А самая вольная краіна сусвету — ЗША — сталася такой менавіта таму, што Амерыку ў свой час паплылі пакараць самыя вольналюбівы і смелыя людзі. Там моцны генафонд адпечатку, які, праўда, ціпер усё больш і больш псуеца крыўёй рабскіх народаў свету. Але парадокс: у самай вольнолюбівой краіне — дыктатура самага жорсткага ў свеце закона. Што яшчэ раз сведчыць пра выключную слушнасць стрыжнявой думкі паэмы «Турма» — будзь вольным духам, будзь вольным ад подласці, злачынства і зрады і г.д.

У. Някляев у паэме вядзе ў літаральным сэнсе дыялог з Турмой як з жывой істотаю. На фоне дыялога лірычнага героя з Богам гэта наводзіць на паралель: Турма ёсць сам сатана. Таму «каханне» паэта з Турмой, якое ўрэшце завяршаецца народзінамі Волі, выглядае трохі пачварна.

І таму гэтае «каханне» можна пісаць адно ў двукосі. Насамреч жа «каханне» ёсць барацьба з д'яблам, які хоча зняволіць душу кожнага чалавека.

*«Ты будзь майм, майм, майм,
Са мной адзінау, адным...» —
шытала голасам змяіным
Турма...*

Цягам паэмы паэт праколвае Турму ў ablічы зміі дзіда, а яна ажывае і трансфармуеца ў вобраз каханай. Такая вось складаная філософія. Якая, на маю думку, гаворыць пра тое, што Турму нельга праста закалоць, яе можна толькі адолець, увайшоўшы ў яе (як паэт — за краты) і «пакахаўшы» ў ёю. І тады толькі, праз пакуты, дасягнуўшы пякельнага дна, калі дух твой не зламаны, ты можаш прыдбаць жаданую Волю. Яна, як у паэме, будзе народжана ад гэтых зносінай...

Чытаючы паэму, без «пападлекі» не абысціся. Шматпластовасць і складанасць вобразнасці — далёка не заўсёды перамагаюць. Но адпечаткаў мэта паэзіі была — каб яе лёгка запаміналі непісьменныя і перадавалі з вуснаў у вусны.

Але ўсё гэта выглядае неістотным у свяtle таго, што ў беларускай літаратуре паэмы такай энергетыкай і такога агульначалавечага пафасу, а таксама непрыхаванага нацыянальнага болю, а таксама такай мастацкай моцы — яшчэ не было.

РЭЦЕНЗІЯ

МЯСТЭЧКА — КОСМАС — ГРААЛЬ

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

**Ала Сямёнаў. Свято
загадкі. У кн.: У святой
краіне выгнання. Імпрэсі,
адлюстраванні. Бібліятэка
Саюза беларускіх пісьменнікаў
«Кнігарня пісьменніка», Мінск,
Кнігазбор, 2011.**

Кожны пісьменнік стварае сусвет — ісціна настолькі ж багатыя, як і сцверджанне, што асобны твор можа стаць выхадам у нацыянальны космас. У кнізе Алы Сямёнаў «У святой краіне выгнання» твораў шмат — гэта і літаратуразнаўчыя эсэ, і рознага кшталту апавяданні, і імпрэсі... Але я засяродзілася на цыкле апавяданняў «Свято загадкі», які я б назначыла як аўтабіографічную аповесць.

Мне цяжка ўяўіць, каб Ала Сямёнаў напісала гэту аповесць у савецкі час — настолькі нетыповая ў яе тэксце Беларусь, настолькі нетыповыя, несавецкія ў стэрэатыпным разуменні яе героі. Перад намі — свет беларускага заходняга мястэчка (у якім пазнаеца Наваградак)...

Мястэчка

Галоўная герайні — дзяўчынка Дані — вяртается з эвакуацыі ў родны горад разам з маці і дзедам. Маці — адвакат, выкшталцоная шляхетная кабета, дзед — былы ссыльны, які ўпарты носіць канфедэратку, чытае ўнучцы верш Максіма Багдановіча «Пагоня»,

Дана — успрымае ўсё навокал выключна праз уласны сусвет.

Космас

Дана належыць да савецкай гарадской эліты. Яе маці, адвакат, нават нейкі час служыла ў НКВД, хоць і была беспартыйнай. Дані жыве ў добрай службовай кватэры з прыслугай, мае прыгожыя сукенкі, не ведае, што такое голад... Яе атачэнне — юристы, настаўнікі, гандляры. Толькі потым Дані даведаеца пра кагось са сваікою ці суседзяў, што гэты сядзей, той быў сасланы...

Дану не ўражваюць нават спрэчкі маці і дзеда наоку звычкі былога ссыльнага хадзіць па мястэчку ў шапцы-канфедэратцы:

«Я не хачу нічога хаваць, — даўдзіў дзед. — Я не злодзеў. Я вярнуўся да сябе на радзіму». Маці садзілася на канапу, запальвала папяросу «Казбек» — іншых не ўжывала — і выгляд у яе рабіўся такі, нібыта ўсё бядоты свету абрынуліся на яе. «Зразумей, тата, пачнущь высвятляць, што, калі, як. Мне ававязкова з гэтай нагоды нагадаюць не толькі пра мужа, які згінуў падчас вайны немаведама дзе. Але і паходжанне. І сасланага бацьку. I... A ў Даны наперадзе жыццё».

Дзед урэшце з'яджае ў Сібір, дзе застаўся жыць малодшы сын, дзе ён пахаваў жонку. Але мы так і не дазнаемся — бо гэтага не дазналася і Дані — кім ён быў, за што быў рэп्रэсаваны. Што азначала шапка-канфедэратка.

Аўтарка падае многае ўжо з сённяшніх пазіцый.

Каб тэкст пра тиях ж падзеі, у тых жа дэкарацыях пісаўся гадоў

дваццаць-триццаць таму, герайні выглядала куды больш савецкай. Але Сямёнаў не спрабуе насуперак логіцы і фактам зрабіць герайню (сябе) юной дысідэнткай. І гэта добра — бо дазваляе праўдападобна рэканструяваць той свет, тую эпоху па дэталях, заўважаных (але не асэнсаваных) герайні. Дані і ў галаву не прыходзіць асуджаць савецкую рэчаінасць. Толькі Данадаросляя пачынае рефлексаваць на гэту тему: «Людзі Данчынага маленства — ці фарысействавалі, ці шчыра памыляліся, хто іх ведае, але цану памылкам сваім плацілі высокую, сваёй, не чужой, «гібеллю всерэз»»...

Грааль

Асаблівасць тэксту яшчэ і ў тым, што Дані існуе больш у сувесце кніжным, чым рэальнym.

Яна паглынае Стывенсану, Вальтера Скота, Жуля Верна, Майна Рыда, Шэкспіра і Ралана, Стэндэля і Філдзінга, Галсуорсі і Растана...

У аповесці практична няма гісторыі — а менавіта з выразных, жыццёвых гісторый зазывчай і будуюцца тэксты падобнага кшталту. Замест іх маем імпрэсі.

Мы бачым вачыма герайні яе суседзяў, знаёмых, сяброў, бачым, як яны выглядаюць, як апранаюцца, якія пачуцці выклікаюць у герайні... Але не даведваемся пра іх амаль нічога. Затое мы чуем мноства кніжных асацыяцый, якія ўсе гэтыя людзі выклікаюць у герайні, бясконца далейкай, як мы разумеем, ад сапраўднага жыцця мястэчка і ад проблемаў яго шараговых жыхароў.

Мала гісторый і з жыцця самой Даны — больш плыні свядомасці. Думаеца, гэтamu тэксту бракуе не толькі заглыбленасці ў жыццё, але і простасці аповеду.

Калі б тут паслядоўна гучай голос дзіцяці, падзеі ўспрымаліся б больш пранізліва і яскрава. Хацелася б, каб у тэксце было больш падзеяў, а не рефлексій. Як у «Віне з дзымухаўдой» Брэдберы, ці ў аповесці «Мы — хлопцы жывучыя» беларускага пісьменніка Івана Сяркова...

Асобна трэба адзначыць духуючу тэму. У веры — нестыкоўка Даны з савецкай рэчаінасцю. Расце яна ў пабожнай сям'і, дзе сямейнікі, як і ўсе ў мястэчку, трываюць пост, адзначаюць Каляды, Вялікдзень. У свеце Даны ёсць Біблія, пра якую нельга згадваць у школе, імшы ў касцёле, які афіцыйна зачынены, размовы з мішкамі... Яшчэ адзін з персанажаў аповесці — Анёл, абстрагаваная, умоўная фігура — назірае за жыццём Даны. Праўда, гэта не ўносіць у тэкст нічога новага і мае толькі сімвалічную нагрузку.

Твор «Свято загадкі», безумоўна, заслугоўвае ўвагі.

У ім ёсць настрой і атмасфера. Ёсць унікальны партрэт эпохі.

Ёсць архетып: алагулены вобраз беларускага мястэчка як «горада рыцараў і паэтаў», дзе жывуць нацыянальна свядомыя, талерантныя ў лепшым сэнсе гэтага слова, працалюбныя і пабожныя людзі. Усё гэта ўзбагачае ўяўленне пра Беларусь і беларуса, разбурае існыя на гэты конт стэрэатыпы.

Друкуюцца ў скароце паводле bellitaward.blogspot.com

▼ ПАЛИЦА

З ВАЙНЫ

У Вялікабрытаніі выйшла ў свет кніга, у якой сабраныя тысячы апошніх лістоў салдат, што не вярнуліся з вайны.

Лісты былі напісаныя ў розныя эпохі: пачынаючы з XVII стагоддзя і заканчваючы сучаснымі войнамі ў Афганістане і Іраку.

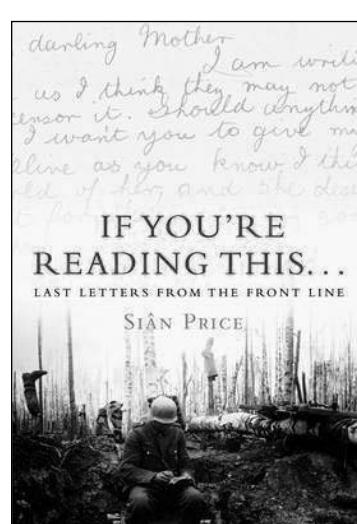
Многія ўжо называюць гэтую кнігу адной з самых сумных у гісторыі. «Калі вы чытаце гэты ліст, значыць, мянэ ўжо няма ў жывых». Ліст з такай фразай салдаты звычайна захоўвалі пры сабе ў нагруднай кішэні ў надзеі, што ў выпадку гібелі на перадовой яго адправіць іх білікім і каҳаным таварышы з фронту. Усе лісты, сабраныя ў кнізе, і насамрэч дайшлі да адрасатаў...

Гісторык-документаліст Шон Прайс трэバў гады падарожнічаў па ўсім свеце, чытаючы архівы: музеіныя, бібліятэчныя, ваенныя і сямейныя. Яна вывучыла 30 тысячу лістоў ад салдат розных эпох: ад напалеонаўскіх войнай і заканчваючы войнамі ў Афганістане і Іраку. Спачатку Шон Прайс рыхтавала на аснове матэрыялу радыёпрограммы, затым з'явілася ідэя скласці кнігу. У яе ўвайшлі 70 лістоў вайскоўцаў: і радавых, і генералаў, рознага ўзросту і веравызнання, розных культураў і нацыянальнасцяў: японцаў, аўстраліцаў, немцаў, брытанцаў і французаў.

Але, як высветлілася, перад тварам смерці, нягледзячы на, здавалася б, непераадольныя адрозненні, усе салдаты гатовыя казаць толькі пра адно — пра самае патаемнае і пра любоў: да жыцця і да тых, хто застаецца жыць пасля іх. Праўда, як кажа аўтар, кожны выказвае свае думкі па-свойму: хтосьці відавочна пісаў самае важнае прызнанне ў жыцці, якое ніколі б не адважыўся вымавіць уголос, хтосьці філасофствуе. Як, напрыклад, ангелец Майлк Эндрю Скот, які незадоўга да гібелі ў самым пачатку Другой сусветнай напісаў бацьку: «Тое, што мы называем жыццем, усяго толькі пераходы этап чалавечага развіцця». Хтосьці нават у апошнім у жыцці лісце знаходзіць у сабе сілы жартаўца. Цяжкай за ўсё чытаць лісты зусім маладых салдат, хто не верыць, што яго могуць забіць. У 1982 годзе Герберт Джонс у лісце дадому напісаў: «Увогуле не думаю, што ёсць хоць найменшыя шанцы, што са мною нешта здарыцца». Праз некалькі дзён Джонса забілі ў аперациі на Фолклендскіх выспах...

Але не менш цяжкай чытаць і лісты пакуль яшчэ жывых, але ўжо асуджаных на пагібель. Ніл Доўнс родам з Манчэстэра пісаў з Афганістана сваёй нявесце: «Спадзяюся, ты пражывеш цудоўнае жыццё. Выходзь замуж, нараджай дзяцей. А я буду каҳаць цябе вечна». Падарожнічаючы па свете, аўтару кнігі нават удалося адшукаць сем'і салдатаў, якія атрымалі пахаванкі і развітальнія лісты з фронту. Яны расказваюць у кнізе, як смерць блізкіх паўплывала на іх жыццё.

Вышайшы з друку, дакументальная кніга «Калі вы чытаце гэты ліст...» адразу стала бестсэлерам у Вялікабрытаніі. І яе ўжо называюць адной з самых сумных кніг у гісторыі...

► ПАСТАНОЎКА

САМЫ «ДОЎГІ» ФІЦДЖЭРАЛЬД

Нью-ёркскі тэатр стварыў самую незвычайную пастаноўку «Вялікага Гэтсбі». На працягу восьмігадзіннай п'есы са сцэны гучыць кожнае слова, якое ўвайшло ў знакаміты раман Фрэнсіса Скота Фіцджэральда.

Ідэя пастаноўкі спектакля, які ў выніку быў названы «Гэтсбі» (Gatz), прыйшла ў галаву працаўнікам нью-йоркскай тэатральнай кампаніі Elevator Repair Service яшчэ ў сярэдзіне 1990-х гадоў. Першапачаткова пастаноўшчыкам спадабалася сама ідэя параўнаць Нью-Ёрк узору 1990-х і 1920-х гадоў; аднак з часам галоўнай стала ідэя максімальна асцярожнага перанясення рамана на сцэну, прычым стваральнікі спектакля наўмысна не хацелі выкарыстаць якую-небудзь са сцэнічных адпакоўкі «Гэтсбі», лічачы мову самога рамана «дас-каналай».

Па сюжэце п'есы офісны службовец Нік знаходзіць у сябе на працоўным месцы кнігу з «Вялікім Гэтсбі» і пачынае яе чытаць — і па ходзе дзеяння вакольнія калегі Ніка ператвараюцца ў герояў Фіцджэральда і разам разыгрываюць дзеянне знакамітага рамана ад першай да апошняй літарты.

У пастаноўцы, якую некаторыя крытыкі ўжо паспелі назваць «галоўнай падзеяй у тэатральным жыцці за апошнія дзесяцігоддзе», занята 13 акцёраў. Як прызнаецца Джон Колінз, аўтар ідэі пастаноўкі, дзякуючы спектаклю ён прачытаў (або пачаў са сцэны) «Гэтсбі» каля пяцістоты разоў, а выкананіца ролі Ніка Скот Шэперац сцярджае, што вывучыў кнігу на памяць.

Нагадаем, што за апошні час «Вялікі Гэтсбі» карыстаецца ў творчых кругах ЗША адмысловай папуляренасцю: здымкі сваёй кінаверсіі рамана ў Аўстраліі нядаўна завяршыў Баз Лурман.

► УГОДКИ

200-ГОДДЗЕ АЎТАРА «ОЛІВЕРА ТВІСТА»: ТВОРЫ І ГРОШЫ...

У лютым свет адзначае 200-я ўгодкі з дня нараджэння Чарльза Дзікенса — аднаго з найзнакамітых брытанскіх пісьменнікаў.

Галоўная цырымонія адбылася ў лонданскім Вестмінстэрскім абацтве, дзе пісьменніка пахавалі ў 1870 годзе. На магілу Дзікенса ўсклаў вянок прынц Чарльз, да яго далучыліся нащадкі пісьменніка. Святочныя мерапрыемствы адбыліся і ў родным горадзе Дзікенса Портсмуту на паўднёвым беразе Англіі.

З нагоды юбілею пісьменніка BBS замовіла незвычайнае даследаванне, аўтары якога ўпершыню вызначылі кошт творчай спадчыны пісьменніка — як своеасаблівай гандлёвой маркі. Кансалтынгавая фірма Interbrand, якая даследавала камерцыйны патэнцыял Дзікенса, падлічыла, што аўтар «Олівера Твіста» і «Пасмяротных запісак Піквікскага клуба» кожны год прыносіць брытанскай эканоміцы каля 280 млн фунтаў (каля 440 млн доляраў ЗША).

Як адзначыў карэспандэнт BBS Дэвід Стенхайс, грошы за ўсёды былі адным з галоўных прадметаў зацікаўленасці Дзікенса як пісьменніка.

Сіраты Олівер Твіст, як вядома, «хацеў яшча» і хутка разбагацеў. Жыццё Піпа ў «Вялікіх надзеях» змянілася за кошт таемнічага дабрадзея, а персанажы «Халоднага дома» былі ўлучаны ў бясконцы і дарагі судовы разгляд.

Ні адзін іншы пісьменнік не надаваў столькі ўвагі пераўтваральнай сіле грошай і нягодам беднаты.

Наватарскія творы Дзікенса былі прадуктамі творчасці чалавека, які не па чутках ведаў, што такое галечка. І нават пасля таго, калі пісьменнік пачаў зарабляць велізарныя па тых часах сумы грошай, ён ніколі не забываў аб сваім бедным мінулым.

Дзікенс вёў няскончыную судовыя цяжкі з-за парушэння сваіх аўтарскіх правоў у Амерыцы. Але ў выніку ён памёр у багацці, пакінуўшы пасля сябе мноства кніг, якія сталі бестсэлерамі.

Яго творы добра прадаюцца і сёня: кнігі прыносяць выдаўцам каля 3 млн фунтаў у год. Экранізацыі яго раманаў у кіно і на тэлебачанні дадаюць да агульнай сумы яшчэ 34 млн, а тэатральныя пастаноўкі павялічваюць прыбыткі яшчэ на 64 млн фунтаў.

Зрэшты, па дадзеных згаданага даследавання, ільвіную частку прыбыткаў ад спадчыны Дзікенса дасягае турызм: музеі пісьменніка ў Лондане, Портсмуте і графстве Кент прыцягваюць мноства наведальнікаў.

Але творчасць Дзікенса ўспамінаюць далёка не толькі ў музейнай цішыні або ўніверсітэцкіх аўдыторыях. Імя пісьменніка

Кадр з кінафільма «Олівер Твіст»

менніка ўпрыгожвае мноства брытанскіх пабаў і крамак, яго ўспамінаюць на калядных кірмашах і віктарыянскіх фэстах. Што і не дзіўна для аўтара, які больш чым хто-небудзь іншы зрабіў для ўвекавечвання яркай і каларытнай Вікторыянскай эпохі.

Няцяжкі знайсці ўпрыгожанае партрэтам Дзікенса ручнікі, кубкі, саколкі — і нават цэлы набор гатункаў піва яго імія, якое вырабляе бровар Mauldons у Суфалды.

Стваральнікі камерцыйных паспіховых раманаў наўрадці быў бы супраць з'яўлення піва «Мікабер», названага ў гонар аднаго з яго самых вядомых персанажаў. Мікабер з «Дэвіда Ка-перфільда» трапляе ў пазыковую турму. Але яго аўтар — нават праз два стагоддзі — працягвае зарабляць мільёны, якія і ў сне не маглі прынесьці самому вядомаму дзікенсаўскуму багацею — Эбенезеру Скуруджу...

...І прататып

У героя кнігі Дзікенса знайшоўся рэалыны прататып. Злачынца, з якога пісьменнік спісаў падступнага Феджына (Фейгіна) з «Прыгодаў Олівера Твіста», звалі Генры Мёрфі.

«Боса», які кіраваў працай малых злачынцаў, прынята лічыць адным з самых злавесных адмоўных герояў ва ўсёй палітычнай персанажаў, створаных вялікім ангельскім пісьменнікам. Як аказалася, не ўсе яго рысы былі плёнам фантазіі Дзікенса. Даследчыкі адшукалі ў выпуску

«The Times» за 1834 год (час, які непасрэдна папярэднічае публікацыі «Олівера Твіста») нататку пра Эдварда Трабшоў, «разумнага дзесяцігадовага хлопца», які ўпёк з дома і далучыўся да банды пад кіраўніцтвам нейкага Генры Мёрфі. Трабшоў прывабіў у банду 13-гадовы сын самога Мёрфі, які загадаў яму «красці ўсё, што кепска ляжыць». Падабенства з сюжэтнай завязкай «Олівера Твіста» відавочнае; да ўсяго, Мёрфі, як і кніжны Феджын, належыць да нацыянальной меншасці (Феджын быў габрэем, а Генры Мёрфі — чарнаскурым).

Вядома, што Дзікенс вельмі настярожана ставіўся да чарнаскурага насленіцтва Лондана, і даследчыкі адзначаюць, што некаторыя назіранні за іх жыццём леглі ў аснову апісання лонданскіх злачынных «нізоў». Матэрыялы старонкі падрыхтаваныя паводле матэрыялаў Радыё BBS, Весці ФМ, а таксама інтэрнэт-рэсурсаў znaki.fm, lenta.ru і prajdzisvet.org

...І рукапісы...

У Кембрыджу выйшаў факсімільны рукапіс «Вялікіх надзеяў», які дазваляе прасачыць у дэталях «творчы пракцэс» Чарльза Дзікенса.

Арygінальны рукапіс самага любімага чытачам (як паказала адпаведнае аптытанне) рамана доўгі час захоўваўся ў брытанскім музеі Wisbech & Fenland Museum і быў даступны для азнямлення толькі адзін раз у месяц. Цяпер жа прыхільнікі і даследчыкі творчасці Дзікенса змогуць азнаёміцца з рукапісам «Вялікіх надзеяў» у «камфорных» умовах.

Журналісты, якія ўжо азнаёміліся з выданнем, адзначаюць, што ў ім паўстае ва ўсёй красе неахайні почырк пісьменніка разам з манерай упіхаць слова ў прастору, неадпаведную для іх па сваім аб'ёме; заадно можна выявіць крэтычныя зацемкі на палях, якія Дзікенс пакідаў сам сабе, і выпраўленні (да прыкладу, першы радок рамана неаднаразова перапісваўся — хоць закрэсліваниі з цяжкасцю дазваляюць разабраць, што гаварылася ў пачатку «Надзеяў»